

Investigation and ranking of the factors affecting the increase in the age of marriage, focusing on policy requirements

Nasibeh Esmaeili

Assistant Professor, Department of Demography Faculty of Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

nasibeh.esmaeli@ut.ac.ir

 0000-0003-4078-0198

Hajieh Bibi Razeghi-Nasarabad

Associate Professor of Demography, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding author).

hrazeghi@ut.ac.ir

 0000-0002-0990-9689

Abstract

The increase in the age of marriage is of special importance as an indicator that affects the delay in family formation and the decrease in fertility. Since increasing the age of marriage is affected by several factors, the ranking of these factors can play an essential role in targeted policies. In this paper, the method of hierarchical analysis and interviews with experts have been utilized in order to rank the factors influencing the increase in the age of marriage. For this purpose, an expert questionnaire was designed and completed by 11 scientific experts. The findings showed that the index of diminishing the value of marriage, weakening of religious beliefs, empowerment of women, the expansion of friendship between boys and girls before marriage, the expansion of movies on home networks, cinema, and the concern of providing suitable housing are the most important indices affecting the marriage age. The policy suggestions indicate that programs at the micro level and in families with the aim of creating a positive attitude towards marriage and welfare facilities at the macro level by the governments can be effective policies. They can also be an effective solution for providing marriage on time.

Keywords: The value of marriage, Empowerment of women, Decrease in religious beliefs, Population Policies.

بررسی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر افزایش سن ازدواج با تمرکز بر الزام‌ها و بایسته‌های سیاستی

نصیبه اسمعیلی

استادیار جمعیت‌شناسی، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
nasibeh.esmaeli@ut.ac.ir

0000-0003-4078-0198

حجیه بی‌بی رازقی نصرآباد

دانشیار گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
hrazeghi@ut.ac.ir

0000-0002-0990-9689

چکیده

افزایش سن ازدواج به‌عنوان شاخصی تأثیرگذار بر تأخیر در تشکیل خانواده و کاهش باروری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از آنجاکه افزایش سن ازدواج از عوامل متعددی تأثیر می‌پذیرد، رتبه‌بندی این عوامل می‌تواند در سیاست‌گذاری‌های هدفمند نقش آفرین باشد. در مقاله حاضر از روش تحلیل سلسله‌مراتبی و مصاحبه با خبرگان به‌منظور رتبه‌بندی عوامل تأثیرگذار بر افزایش سن ازدواج استفاده شده است. بدین منظور، پرسشنامه خبره طراحی و توسط ۱۱ نفر از خبرگان علمی تکمیل شد. یافته‌ها نشان داد که شاخص کاهش ارزش ازدواج، کم‌رنگ‌شدن اعتقادهای مذهبی و توانمندبودن زنان به‌ترتیب اثرگذارترین شاخص‌ها و گسترش ارتباط دوستی پسران و دختران قبل از ازدواج، گسترش فیلم‌های شبکه‌های خانگی، سینمایی و دغدغه تأمین مسکن مناسب به‌ترتیب مهم‌ترین زیرشاخص‌های مؤثر بر افزایش سن ازدواج جوانان از دیدگاه خبرگان علمی محسوب می‌شوند. پیشنهادهای سیاستی حاکی از این است که سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های اثرگذار مشوق ازدواج با هدف ایجاد نگرش مثبت در امر ازدواج از طریق پویای رسانه‌ای برای ازدواج از یک‌سو و بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی جوانان برای رسیدن به یک نتیجه مطلوب در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی از سوی دیگر می‌توانند توأمان راهکاری تأثیرگذار بر فراهم‌سازی ازدواج به موقع باشد.

کلیدواژه‌ها: ارزش ازدواج، کم‌رنگ‌شدن اعتقادهای مذهبی، توانمندبودن زنان، سیاست‌گذاری جمعیتی.

مقدمه و بیان مسئله

تقریباً در تمامی جوامع، خانواده به‌عنوان مهم‌ترین نهاد اجتماعی و رکن اساسی جامعه و کانون اصلی تأمین نیازهای عاطفی، معنوی و محیط مشترکی برای زندگی، تعامل، حمایت و مراقبت اعضا از یکدیگر در مواجهه با مسائل مختلف به‌شمار می‌رود. خانواده در حفظ و انتقال ارزش‌های اجتماعی، مذهبی و خانوادگی از نسلی به نسل دیگر نقش مهمی ایفا می‌کند؛ علاوه بر آن نقش مهمی در سازماندهی روابط اعضای خانواده با هم و همچنین تعامل‌های اجتماعی افراد با گروه‌ها و اجتماع‌های بزرگ‌تر دارد. در جامعه ایران نیز، نهاد خانواده همواره در طول تاریخ جایگاه مهمی در چرخه زندگی افراد داشته است. افراد در خانواده رشد می‌یابند، با یکدیگر تعامل دارند، نیازهای عاطفی، اقتصادی یکدیگر را تأمین می‌کنند و ارزش‌های مذهبی و اجتماعی را به یکدیگر آموزش می‌دهند. اعضای یک خانواده از یکدیگر در برابر سختی‌ها، مسائل، تغییرها و شوک‌های ناگهانی در زمان بیماری یا پیری حمایت و محافظت می‌کنند. بسیاری از تصمیم‌های خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی درون خانواده اتخاذ می‌شود (رازقی نصرآباد، ۱۴۰۰، ص. ۱۱؛ ترابی و دیگران، ۱۳۹۵، ص. ۳۶). در طول یک قرن گذشته تحولات ساختاری گوناگون نظیر نوسازی، صنعتی شدن، شهرنشینی، گسترش سطح تحصیلات و... به‌سرعت ساختارهای سنتی را دستخوش تغییر قرار داده است. نهاد خانواده یکی از نهادهایی است که ساختار و کارکردهای آن تأثیر قابل‌توجهی از این تغییرها پذیرفته و خانواده در ایران، در ابعاد مختلف نگرشی، رفتاری و کارکردی طی چند دهه گذشته تغییرهای محسوسی داشته است (Burgess, 1943; Raymo & et al., 2015). ازجمله این تغییرها، تغییر به‌وجود آمده در امر ازدواج است. روند رو به افزایش سن ازدواج در اکثر مناطق توسعه‌یافته و در حال توسعه جهان مشاهده می‌گردد (عباسی شوازی و رشوند، ۱۳۹۶). در ایران نیز طی سه دهه گذشته میانگین سن ازدواج زنان ایرانی افزایش یافته به‌نحوی که از ۱۸/۴ در سال ۱۳۴۵ به ۲۳ سال برای زنان و برای مردان از ۲۴/۹ در سال ۱۳۴۵ به ۲۶/۷ سال در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

این رخداد به‌معنای کوتاه‌تر شدن طول دوره باروری برای زنان است. روند مذکور هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی کشور مشاهده می‌شود. افزایش سن ازدواج به‌عنوان عاملی مهم و تأثیرگذار بر کاهش باروری در کشورها و عاملی مهم در شکل‌گیری باروری زیر سطح جانشینی می‌باشد. ازدواج دیر هنگام بر عملکرد بنیادی

تداوم نسل نهاد خانواده تأثیر منفی می‌گذارد (Eralp and Gökmen, 2020). تجزیه و تحلیل تحولات باروری در ایران گویای این مهم است که حدود ۱۵ درصد از کاهش باروری در دهه ۱۳۶۵-۱۳۷۵ تحت تأثیر تغییرهای ازدواج بوده، این عدد در دهه ۱۳۷۵-۱۳۸۵ به ۳۵ درصد رسیده است (عباسی شوازی و دیگران، ۲۰۰۹؛ عباسی شوازی و اسمعیلی، ۱۴۰۰؛ اسمعیلی، ۱۴۰۰). افزایش سنین ازدواج و فرزندآوری زنان، ابتدا شاخص‌های مقطعی باروری نظیر میزان باروری کل را تحت تأثیر قرار داده و آن را پایین می‌آورد و سپس بعد تکمیل شده خانوار را کاهش می‌دهد (عباسی شوازی و رازقی نصرآباد، ۱۳۸۹)، زنان با تأخیر در ازدواج و فرزندآوری، نسبت به زنانی که فرزندآوری را زودتر آغاز می‌کنند، زمان کمتری برای داشتن فرزند بیشتر دارند، علاوه بر آن کاهش در موالید یک زن به عنوان عامل اصلی و مهم کاهش جمعیت محسوب می‌شود (Karamat, 2016)؛ برای مثال اگر میانگین سن در اولین فرزندآوری از ۲۵ به ۳۰ سالگی افزایش یابد در نهایت اندازه جمعیت، یک‌ونیم برابر کوچک‌تر از زمانی خواهد شد که این تغییر رخ ندهد (Goldstein, 2016). بارداری در سنین بالا برای مادران در طول دوره بارداری احتمال سقط جنین، نقایص مادرزادی، فشار خون بالا، دیابت بارداری و زایمان سخت را افزایش می‌دهد (Hatice -Gündoğdu and Bulut, 2022). ذکر این نکته حائز اهمیت است که در اثر افزایش سن ازدواج احتمال افزایش رفتارهای جنسی پرخطر قبل از ازدواج و ابتلا به بیماری‌های جنسی از جمله ایدز می‌تواند افزایش بیابد (Grant and Soler - Hampejsek, 2014; Karamat, 2016). از سوی دیگر افرادی که در سنین بالاتر ازدواج می‌کنند چشم‌اندازها و قوانین زندگی آنها شکل گرفته و به‌سختی در مسائل مختلف با همسر خود می‌توانند همگام و همسو شوند؛ لذا مشکل سازگاری زوجین بیشتر شده و در نتیجه احتمال طلاق در میان این زوج‌ها افزایش می‌یابد (Hatice - Gündoğdu and Bulut, 2022; Akhter and Bhat, 2018; Haotanto, 2016). در نهایت می‌توان بیان نمود که ازدواج در سنین بالا احتمال شکاف نسلی بین فرزندان و والدین و عدم تعامل بین آنها و مشکلات تربیتی را افزایش می‌دهد (Adcox, 2021; Nagraj, 2019). با توجه به چندبُعدی بودن مشکلات و مسائل فراوان فردی و اجتماعی افزایش سن ازدواج (جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی، روان‌شناختی، پزشکی و...) که به تفضیل در مورد آنها توضیح داده شد، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به دنبال ارائه راهکارهایی به‌منظور کاهش میانگین سن ازدواج هستند. از جمله این راهکارها می‌توان به گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای

اسلامی در خصوص مهم‌ترین مشکلات زنان و خانواده اشاره داشت که در آن کاهش میزان ازدواج به‌عنوان مهم‌ترین مسائل پیش‌روی حوزه خانواده در کشور برشمرد شده است.

ازدواج جوانان در ایران همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های اجتماعی و محور گفتگوهای سیاستی بسیار بوده است. به‌التبع آن مسئله مشکلات و موانع ازدواج نیز همیشه به‌عنوان یکی از موضوع‌های کلیدی عرصه مطالعات و سیاست‌های اجتماعی مطرح بوده است (بنی جمالی و صادقی فسایی، ۱۳۹۹، ص. ۱۱). با توجه به اهمیت موضوع افزایش سن ازدواج و دغدغه موجود در کشور در حوزه ازدواج، مطالعات قابل توجه‌ای بر این موضوع متمرکز شده و به چاپ رسیده است (محمودیان، ۱۳۸۳؛ کاظمی‌پور، ۱۳۸۸؛ انتظاری و دیگران، ۱۳۹۶؛ ضرابی و مصطفوی، ۱۳۹۰؛ دراهکی و محمودیان، ۱۳۹۱؛ جمشیدیها و دیگران، ۱۳۹۲؛ خلیج‌آبادی فراهانی و شجاعی، ۱۳۹۲؛ عالمی نیسی، ۱۳۹۵؛ انتظاری و دیگران، ۱۳۹۵؛ صادقی فسایی و بنی جمالی، ۱۳۹۶؛ عباسی شوازی و رشوند، ۱۳۹۶؛ انتظاری و دیگران، ۱۳۹۶؛ رحیمی و رازقی نصرآباد، ۱۳۹۸؛ عباسی شوازی و دیگران، ۲۰۱۲، بنی جمالی و صادقی فسایی، ۱۳۹۹؛ کاظمی‌پور، ۱۴۰۰؛ خلیج‌آبادی فراهانی، ۱۴۰۰؛ بختیاری و دیگران، ۱۴۰۰؛ بنی جمالی و صادقی فسایی، ۱۴۰۰؛ براتی، ۱۴۰۱؛ ترابی و اسمعیلی، ۲۰۲۱). مروری بر ادبیات تحقیق نشان می‌دهد. علی‌رغم مطالعات ارزشمند صورت گرفته در حوزه ازدواج، استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی و مصاحبه با خبرگان در این حوزه کمتر مورد توجه بوده است. حال آنکه استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی^۱ و استفاده از نظر خبرگان علمی می‌تواند در تصمیم‌گیری درست و صحیح برنامه‌ریزان برای کاهش سن ازدواج بسیار مهم و حائز اهمیت باشد. ازسوی دیگر عوامل متعددی در تأخیر ازدواج تأثیرگذار هستند، برای ارزیابی و رتبه‌بندی این عوامل، بهترین روش مطرح در تصمیم‌گیری چندشاخصه روش تحلیل سلسله‌مراتبی^۲ است. روش مذکور امکان مقایسه زوجی^۲ بین شاخص‌های مختلف را فراهم می‌کند (عباسی شوازی و اسمعیلی، ۱۴۰۰؛ آذر، ۱۳۹۹؛ اصغرپور، ۱۳۸۱؛ قدسی‌پور، ۱۳۸۲، ص. ۱۳۸۴). مطالعه حاضر در تلاش است با استفاده از نظرهای خبرگان و روش تحلیل سلسله‌مراتبی به شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر افزایش سن ازدواج بپردازد.

1. Analytical Hierarchy Process (AHP)

2. Paired Comparison

۱. اهداف پژوهش

با توجه به اهمیت موضوع افزایش سن ازدواج و بررسی عوامل مؤثر بر آن از یک سو و بهره‌مندی از دیدگاه خبرگان علمی از سوی دیگر، مقاله حاضر به دنبال استخراج برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های هدفمند و کارا مبتنی بر روش تصمیم‌گیری چند شاخصه می‌باشد. در این راستا می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- استفاده از نقطه‌نظرهای خبرگان؛
- به‌کارگیری روش‌های مبتنی بر پردازش داده مانند روش تصمیم‌گیری چندشاخصه؛
- رتبه‌بندی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر افزایش سن ازدواج در راستای الزام‌ها و پیشنهاد‌های سیاستی.

۲. سؤال‌های پژوهش

- ۱- با اهمیت‌ترین شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مؤثر بر تأخیر ازدواج از دیدگاه خبرگان علمی کدام‌اند؟
- ۲- مهم‌ترین پیشنهادها و اولویت‌بندی سیاستی بر اساس نتایج پژوهش کدام‌اند؟

۳. پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد مطالعات مختلفی در ایران و جهان در ارتباط با توصیف و تبیین تأخیر در ازدواج انجام شده است. مطالعات مختلف از دیدگاه‌های نظریه‌های ساختاری و تغییرهای ارزشی و نگرشی به تبیین مسئله تأخیر در ازدواج پرداخته و به عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی، نگرشی و اقتصادی در افزایش سن ازدواج اشاره داشته‌اند. تحصیلات به‌عنوان یکی از ابعاد نوسازی و از مؤلفه‌های مهم اجتماعی می‌تواند بر زمان‌بندی ازدواج و تغییر ارزش ازدواج تأثیرگذار باشد. در بررسی سطح تحصیلات، ادبیات و مطالعات گسترده‌ای صورت گرفته است. اکثر مطالعات انجام شده تأثیر این متغیر را بر افزایش سن ازدواج و همچنین تأثیری که بر تغییر ایده‌ها و نگرش‌ها دارد را نشان می‌دهند (Peng, 2006; Kabir et al, 2001; Jones, 1981; ضرابی و مصطفوی ۱۳۹۰؛ میرزایی و قربانی، ۱۳۹۴). افزایش سطح تحصیلات، یکی از عوامل مهم افزایش سن ازدواج در میان زنان است. تأثیر تحصیلات بر افزایش سن ازدواج زنان بر اساس چند سازوکار صورت می‌پذیرد: زنان تحصیل کرده در جستجوی فرصت‌های شغلی بهتری هستند تا از طریق افزایش

درآمد، وابستگی اقتصادی کمتری به همسران داشته باشند، همچنین تحصیلات موقعیت اقتصادی و اجتماعی زنان را افزایش می‌دهد، در نتیجه فرصتی فراهم می‌شود که با مردانی ازدواج نمایند که موقعیت اقتصادی و اجتماعی بالایی داشته باشند. از سوی دیگر تحصیلات، باورها و ارزش‌های زنان را در ارتباط با فرهنگ و سنت‌های قدیمی ازدواج دچار تغییر می‌سازد (Becker, 1974؛ عباسی شوازی و رشوند، ۱۳۹۶؛ ۱۴۳). هزار جریبی و آستین فشان (۱۳۸۵)، در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی مؤثر بر میانگین سن ازدواج زنان در سه دهه گذشته (۵۵-۸۵)» نشان دادند: میزان باسوادی و به‌ویژه تحصیلات عالی، یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در تأخیر سن ازدواج بوده است. در ادامه می‌توان به مطالعات متعددی اشاره نمود که در ارتباط با وضعیت اشتغال زنان و افزایش در سن ازدواج صورت گرفته‌اند. حسینی و گراوند (۱۳۹۶)، در نتایج مقاله خود نشان دادند اشتغال زنان منجر به توانمندسازی آنها شده و از سوی دیگر زنان به‌منظور دستیابی به فرصت‌های بهتر در انتخاب همسر ازدواج را به تأخیر می‌اندازند. در مقاله مشابه دیگری خلج‌آبادی فراهانی و رحیمی (۱۳۹۶)، مهم‌ترین عوامل به تأخیر انداختن ازدواج را وضعیت اقتصادی، اجتماعی و توانمندسازی زنان معرفی نمودند. در مطالعه دیگری نیز خلج‌آبادی فراهانی و همکاران (۱۳۹۲)، تجربه معاشرت پیشرفته قبل از ازدواج را یکی از دلایل عمده به تأخیر افتادن ازدواج دانشجویان معرفی نمودند. در مطالعه‌ای محمدپور و تقوی (۱۳۹۲)، با عنوان «عوامل اجتماعی بالا رفتن سن جوانان» بیان نمودند که پنج متغیر تحصیلات، سطح انتظارها، بی‌اعتمادی اجتماعی، سخت‌گیری و انتظارهای بالای خانواده‌ها و لذت بردن از دوران مجرد می‌توانند ۵۱ درصد از واریانس متغیر وابسته (سن ازدواج) را تبیین نمایند.

اوپنهایمر^۱ (۱۹۸۸)، نیز در پژوهشی به این نتیجه دست یافت که تغییر در نقش‌های اقتصادی زنان بر عملکرد بازار ازدواج تأثیرگذار است. گسترش سهم زنان در بازارهای اشتغال، باعث افزایش استقلال اقتصادی زنان شده و به‌التبع آن تمایل زنان برای ازدواج کمتر شده و در نتیجه می‌تواند منجر به تعویق انداختن امر ازدواج شود. در ادامه می‌توان به نقش امید به آینده به‌عنوان یکی از پیش‌نیازهای مهم در امر ازدواج اشاره نمود. نیازی و همکاران (۱۳۹۴)، در نتایج پژوهش خود نشان دادند که اگر امید به آینده با عواملی مانند مشکلات اقتصادی و اجتماعی تضعیف شود، امر ازدواج هم به

تأخیر می‌افتد. ضرابی و مصطفوی (۱۳۹۰)، در مطالعه‌ای به نقش هزینه‌های ازدواج، به‌خصوص هزینه‌های مانند: تهیه جهیزیه و هزینه‌های تشکیل زندگی مستقل را در تصمیم به ازدواج و زمان وقوع ازدواج مؤثر دانستند. در مقاله مشابه‌ای که توسط منش و همکاران (۲۰۰۵) صورت پذیرفت، یافته‌ها نشان داد در کشورهای هند و بنگلادش که جهیزیه توسط خانواده دختر باید تأمین شود، هرچه سن دختر بیشتر می‌شود مقدار و هزینه جهیزیه سنگین‌تر می‌شود. اسکندری و چراتی (۱۳۸۷)، در نتایج تحقیق خود اشاره کردند، مهریه‌های سنگین، مخارج هنگفت خرید طلا و جواهر، هدایا و لباس‌های گوناگون، هزینه‌های سنگین و سرسام‌آور جشن‌های عقد و عروسی و میزان اجاره، رهن و یا خرید مسکن، بارداری و تربیت فرزند و ده‌ها مسئله دیگر خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی فراروی جوانان در امر ازدواج می‌باشد. جعفری و چوبری (۱۳۸۶)، در پژوهشی با عنوان بررسی عوامل اجتماعی مؤثر در بالا رفتن سن ازدواج جوانان در ایران به این نتیجه دست یافتند بین وضعیت اشتغال، نوع شغل، میزان تحصیلات جوانان و نیز بالابودن هزینه ازدواج، مهریه، جهیزیه، افزایش سطح توقعات زوج‌ها و خانواده‌ها، داشتن برادر و خواهر بزرگ‌تر مجرد، عدم حمایت مؤسسات دولتی، تردید در تصمیم‌گیری و وضعیت مسکن با بالا رفتن سن ازدواج جوانان رابطه معنی داری مشاهده شده است. کاظمی‌پور (۱۳۸۳)، در پژوهشی با عنوان «تحول سن ازدواج زنان در ایران و عوامل جمعیتی مؤثر بر آن» بر این باور است که با افزایش میانگین سن ازدواج زنان فاصله اختلاف سنی زوجین با کاهش بیشتر همراه است. بین سن ازدواج، سواد، تحصیلات، قومیت، محل سکونت در شهر، روستا و به‌طور کلی پایگاه اقتصادی اجتماعی افراد ارتباط وجود دارد.

ازسوی دیگر در عصر حاضر رسانه‌های جمعی مهم‌ترین ابزار شکل‌دهنده فرهنگ یک جامعه محسوب می‌شوند، به‌صورتی که با تغییرهای صورت گرفته در رسانه‌ها، تغییرهای گسترده‌ای در رفتارها، عقاید و ارزش‌های افراد به‌وجود آمده است (قربانی و دیگران، ۱۴۰۱). رسانه‌های جمعی بر تجربه افراد و افکار عمومی تأثیر گسترده دارند. همچنین بر طبق نظر گرینر^۱، هرچه میزان مواجهه با رسانه‌ها بیشتر باشد به همان نسبت میزان تغییر نگرش و الگوهای رفتاری افراد نیز متناسب با محتوای آن رسانه‌ها بیشتر می‌شود و رسانه‌ها این قابلیت را دارند که تمام ابعاد زندگی مخاطبان خود را تحت تأثیر قرار دهند (ملتفت و دیگران، ۱۴۰۱، ص. ۳۴۲). رسانه‌های جمعی

بالاترین سطح برقراری رابطه با افراد را دارند و این قدرت منحصر به فرد باعث می‌شود تا عناصر مورد نظر خود را در سطح ارتباطی وسیع به مخاطب القاء نمایند و بخشی از فرهنگ یک جامعه را شکل دهند (قربانی و دیگران، ۱۴۰۱، ص. ۳۳۲). نتایج پژوهش‌های مختلف نیز نشان داده‌اند؛ افزایش استفاده از رسانه‌های اجتماعی بر زمان وقوع ازدواج تأثیر دارد. امروزه گسترش رسانه‌های اجتماعی، نحوه آشنایی و تعامل افراد با یکدیگر را تغییر داده و فضایی برای افزایش تعامل‌ها و تغییر ارزش‌ها و باورها برای افراد ایجاد نموده‌اند (Faruq et al, 2017; Abbasi, 2019; Aydın et al, 2018; Haris Faruq et al, 2014). دینداری نیز از جمله متغیرهای ارزشی و ایده‌ای می‌باشد که در مطالعات مربوط به ازدواج مورد بررسی قرار گرفته است. رابطه بین دینداری و افزایش شانس وقوع ازدواج در مطالعات مختلفی (از جمله Aghajanian, 1991 و رازقی نصرآباد و فلاح‌نژاد، ۱۳۹۶) تأیید شده است. رستگار خالد و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای به بررسی رابطه دینداری با ازدواج و تشکیل خانواده پرداختند. نتایج تحقیق آنها نشان داد رابطه مثبت و قوی بین میزان دینداری و نگرش مثبت به تشکیل خانواده وجود دارد. سرایی و اجاقلو (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای به این نتیجه دست یافتند که دینداری تأثیر مثبت و مستقیم بر ارزش ازدواج دارد. اوکر^۱ (۲۰۱۴)، در مقاله‌ای رابطه بین دینداری و ازدواج را مورد بررسی قرار داد. نتایج تحقیق وی نشان داد: حضور در مراسم مذهبی، دارا بودن روحیه مذهبی، اعتقاد به کتاب مقدس منجر به ازدواج در سن پایین تر می‌شود. ساگتیا^۲ (۲۰۱۹)، در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر گروه همسالان و دینداری بر انگیزه ازدواج زودهنگام»، به این نتیجه دست یافت که گروه همسالان و دینداری به صورت مستقیم بر انگیزه ازدواج در سن پایین اثر گذار است. هولبرگ^۳ (۲۰۲۲)، در گزارشی با عنوان «آیا دین و ازدواج به هم مرتبط هستند؟» نشان داد: بدون شک مذهب نقش مهمی در عقاید ازدواج به هنگام دارد. افرادی که به طور منظم در مراسم مذهبی شرکت می‌کنند، احتمال بیشتری برای ازدواج دارند. ارزش ازدواج نیز جزء متغیرهای ارزشی می‌باشد که مطالعات بی‌شماری در این حوزه در داخل و خارج از کشور صورت پذیرفته و معنی‌داری آن با تأخیر در ازدواج تأیید شده است؛ برای مثال سرایی و اجاقلو (۱۳۹۲)، در بررسی تفاوت‌های نسلی ازدواج نشان داده‌اند که ارزش ازدواج در زنان قبل از انقلاب قوی، نسل جنگ و

1. Uecker
2. Sagita
3. Holbrook

بعد از انقلاب متوسط و در نسل بعد از انقلاب در حد ضعیف است. رازقی نصرآباد و فلاح‌نژاد (۱۳۹۶) نیز نشان دادند تفاوت آماری معنی‌داری در ارزش ازدواج نسل‌های مختلف وجود دارد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی پژوهش آنها نشان داد، متغیر نسل به همراه جنس، نوع رسانه و تقید به مناسک دینی رابطه معنی‌داری با ارزش ازدواج دارد. عباسی شوازی و رشوند (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «سهام ارزش ازدواج بر وضعیت ازدواج زنان ۲۰-۳۴ ساله شهر تهران» به این نتیجه دست یافتند که ارزش ازدواج در زنان ازدواج کرده بالاتر از زنان ازدواج نکرده است.

رایزن^۱ تفاوت‌های نسلی ارزش‌ها را متأثر از رسانه‌ها می‌داند. از نظر او امروزه رسانه‌های جمعی توسعه پیدا کرده و موجب از بین رفتن مرزهای فیزیکی جوامع شده‌اند. استفاده از رسانه‌های جمعی در این دنیای جهانی‌شده عامل اختلاف و تفاوت نسلی است. مطابق نظریه رایزن در دوره‌ای از تاریخ سنت‌ها حاکمیت داشتند و پیوند بین نسل‌ها با نسل‌های پیشین خود از طریق سنت‌ها برقرار می‌شد، درحالی‌که امروزه در تاریخ زندگی بشر دوره‌ای حاکم شده که دوره حاکمیت قوی رسانه‌های ارتباط جمعی است. در یک جامعه در حال گذار، جوانان ارزش‌های سنتی را تغییر می‌دهند. در این دوره، جوانان با تأثیرپذیری از رسانه‌ها ارزش‌های پیشین خود را کنار گذاشته و ارزش‌های جدید را جایگزین آنها می‌کنند (ساروخانی، ۱۳۷۵، ص. ۵۳). در مطالعه‌ای دیگر گروسی و یاری‌نسب (۱۳۹۹)، نشان دادند تفاوت معنی‌داری بین گروه مادران و دختران در متغیر ارزش‌های ازدواج وجود دارد.

در این بخش به مطالعاتی پرداخته شد که هرکدام از زاویه خاصی افزایش در سن ازدواج را تبیین کرده و به نتایج ارزشمندی نیز رسیده بودند. همان‌طور که ملاحظه شد، در حوزه ازدواج پژوهشی با رویکرد روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه با استفاده از نظر خبرگان علمی صورت نگرفته بود، حال آنکه قابلیت روش‌های مبتنی بر تصمیم‌گیری چندشاخصه زمانی که از نمونه‌گیری هدفمند استفاده می‌شود بسیار بیشتر از روش‌های مبتنی بر تحلیل آماری است (تقی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۷، ص. ۹۷). بهره‌گیری از نظر خبرگان علمی امکان تصمیم‌گیری هدفمند را برای برنامه‌ریزان به‌منظور کاهش سن ازدواج فراهم می‌سازد. بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که تصمیم‌گیری مبتنی بر نظرهای جمعی خبرگان یک اصل مدیریتی جهت تنظیم برنامه‌ریزی‌های صحیح و مأموریت‌گرا خواهد بود؛ لذا بر مبنای دیدگاه

صاحب‌نظران احتمال تحقق اهداف یک برنامه‌ریزی صحیح و هدفمند در قالب تصمیم‌گیری صحیح افزایش خواهد یافت (قدسی‌پور، ۱۳۸۲؛ قدسی‌پور، ۱۳۸۴؛ آذر و رجب‌زاده، ۱۳۸۱؛ اصغرپور، ۱۳۸۱؛ اصغرپور، ۱۳۸۵؛ توفیق، ۱۳۸۱). با توجه به خلأ پژوهشی موجود در مطالعات مرور شده، مقاله پیش رو به دنبال ارائه پیشنهادات و برنامه‌ریزی‌های مبتنی بر رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر افزایش سن ازدواج با هدف ارائه پیشنهادهای سیاست‌گذاری به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران می‌باشد. در این راستا با بهره‌گیری از نظر خبرگان و استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه عوامل مؤثر بر افزایش سن ازدواج شناسایی و مورد ارزیابی قرار خواهند گرفت.

۴. چهارچوب نظری

در تبیین زمان وقوع ازدواج می‌توان به دو دسته نظریه اشاره کرد. دسته اول نظریه‌های ساختاری و دسته دوم متمرکز بر تغییرهای ایده‌ای و فرهنگی هستند (رحیمی و رازقی نصرآباد، ۱۳۹۸). از نظریه‌های ساختاری، می‌توان به نظریه گود^۱ و دیکسون^۲ اشاره کرد و در زمینه نقش مهم تغییرهای فرهنگی و ارزشی در تغییرهای خانواده و به تعویق انداختن ازدواج، می‌توان به نظریه‌های انتقال دوم جمعیت اشاره نمود (Van de Kaa, 1987, 2001, 2003). گود (۱۹۶۳)، با مطرح نمودن ایده انقلاب جهانی در الگوهای خانواده، به تأثیرهای فرایند نوسازی بر نهاد خانواده و الگوهای ازدواج اشاره می‌کند و معتقد است این فرایند در سطوح مختلف فردی و اجتماعی، ازدواج و الگوهای آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به بیان دیگر گود معتقد است که نوسازی در سطوح فردی و اجتماعی به تأثیرگذاری بر زمان ازدواج منجر می‌شود. وی معتقد است افرادی که در مناطق شهری زندگی می‌کنند به دلیل شیوه‌های زندگی متفاوت و نیز کنترل اجتماعی ضعیف‌تر نسبت به مناطق روستایی ازدواجشان با تأخیر صورت می‌گیرد. در میان مهم‌ترین ویژگی‌های نوسازی می‌توان به گسترش فرصت‌های تحصیلی، تغییرها در نیروی کار و فعالیت‌های شغلی، اشتغال زنان و شهرنشینی اشاره کرد. در ادامه دیکسون (۱۹۷۱)، بحث را به سطح جامعه و ساختارهای اجتماعی مرتبط می‌سازد و بر اهمیت ساختار اجتماعی و الگوی ازدواج تأکید می‌کند. وی بیان می‌کند: قابلیت دسترسی به شریک آینده زندگی بر اساس توازن نسبت سن به جنس افراد آماده ازدواج و بر اساس روش انتخاب همسر تعیین

1. Good

2. Dixon

می‌شود. در ادامه امکان‌پذیر بودن ازدواج بر حسب شرایط اجتماعی و اقتصادی و در نهایت مطلوبیت ازدواج را بر حسب فشارهای اجتماعی و انگیزه‌های فردی می‌باشد (عباسی شوازی و رشوند، ۱۳۹۶، صص. ۱۳۹-۱۴۰). نظریه اجتناب از خطر^۱ یکی از نظریه‌هایی است که از نظریه انتخاب عقلانی و اقتصاد جدید خانوار^۲ (Becker, 1974, 1981) ریشه می‌گیرد (Fiori, 2013). نظریه اجتناب از خطر بُعد بی‌اطمینانی را به فرایند تصمیم‌گیری اضافه می‌کند (Fiori, 2013; Sobotka, Skirbekk & Philipov, 2010). طبق نظر مک‌دونالد (۲۰۰۶) زوجین با ارزیابی هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم و همچنین فواید تشکیل خانواده تصمیم‌های خود را تحقق می‌بخشند. هزینه‌ها و منافع در واقع هزینه‌ها و منافع آینده هستند و براین اساس افراد در مورد هزینه‌ها و منافع اطمینان ندارند، از این رو تصمیم‌گیری در مورد تشکیل خانواده وابسته به جهت‌گیری‌های آینده خواهد بود. بر اساس این رویکرد وجود مخاطره‌ها در جامعه و بی‌اطمینانی در بازار کار و عرصه اجتماعی، زنان و مردان جوان را تشویق می‌کند که خود را وقف افزایش سرمایه انسانی کنند. از این رو آنان تشویق می‌شوند تا آینده شغلی را از طریق افزایش سطوح تحصیلی ارتقا بخشند و در جستجوی کاری که آنها را به لحاظ اقتصادی توانا بسازد، باشند. به‌طور خلاصه، بر مبنای این نظریه فرض می‌شود که احساس خطر و نااطمینانی از شرایط اقتصادی اجتماعی، باعث می‌شود که تشکیل خانواده و داشتن فرزند (بیشتر) را به آینده دورتر محول سازند (برناردی و دیگران، ۲۰۰۸، ص. ۲۹۲؛ Fahlén and Oláh, 2015; Bernardi, Klarner & Von der Lippe, 2008, p. 292). همان‌طور که مشاهده می‌شود نظریه‌های ساختاری توجه کمتری به عوامل فرهنگی و ارزشی در تأخیر ازدواج قائل بوده و متمرکز به عوامل اقتصادی و اجتماعی می‌باشند. در مقابل نظریه‌هایی مانند انتقال دوم جمعیتی و توسعه ایدئالیسم توسعه تورنتون^۳ از نقش تغییرهای فرهنگی و ارزشی در تغییر رفتارها و ایدئال‌ها به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم تغییرهای خانواده و ازدواج یاد می‌کنند. نظریه انتقال دوم جمعیت یک چهارچوب جهت تحلیل تغییرها در رفتارهای باروری و تشکیل خانواده فراهم می‌سازد (Lesthaeghe, 2014). در نظریه مذکور توجه به تغییرها در رفتارهای باروری و خانواده از جمله افزایش هم‌خانگی، تأخیر در ازدواج، افزایش بی‌فرزندی و

1. Risk Aversion Theory
2. New Home Economics
3. Thornton

برابری جنسیتی متمرکز می‌باشند. این نظریه مبین این مهم هست که دلایل تغییر در شاخص‌های جمعیتی حاصل و ثمره تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌هاست. تغییرهای ارزشی و نگرشی عوامل مهم تغییر رفتار خانواده هستند. به عبارتی تغییر ارزش‌ها بستر نهادی و مدل ذهنی خانواده را تغییر داده است. این نظریه تأکید دارد رفتارهای افراد به وسیله ارزش‌های فردی آنها تعیین می‌شود (Van de kaa, 1987).

مدل جدید تبیین‌های نگرشی و ایده‌ای نظریه ایدئالیسم تورنتون^۱ است. در این نظریه تعیین‌کننده تغییرهای ارزشی و رفتاری در خانواده‌ها، اشاعه و گسترش ایده‌های مرتبط با توسعه و پیشرفت و نوسازی در سطح جهان است. بر اساس این دیدگاه، ایده‌های مرتبط با توسعه و پیشرفت به‌عنوان یک آرمان بشری و در شکل بسته‌ای از ایده‌ها در دنیا مقبولیتی عام یافته است. جامعه و خانواده نوین، خوب و قابل حصول توصیف شده و بین آنها ارتباط علی متقابل وجود دارد. انسان‌های نوین، آزاد و برابرند و روابط اجتماعی مبتنی بر توافق و اجماع در میان آنها حاکم است. گسترش این مجموعه از ایده‌ها، نیرویی قدرتمند در تغییرهای نگرشی و رفتاری خانواده‌ها در سطح جهان بوده است (عسکری ندوشن و دیگران، ۱۳۸۸، صص. ۵-۶). نظریه دیگری که در ادبیات پژوهشی مربوط به تغییرهای جمعیتی توسط نودل و وندوال^۲ (۱۹۷۹) به کار گرفته شد و کاربرد گسترده‌ای یافت، نظریه اشاعه است. اشاعه فرایندی است که به واسطه آن نوآوری از مجاری معین و در طول دوره زمانی خاصی در میان اعضای یک نظام اجتماعی رواج می‌یابد. نظریه اشاعه برگرفته از این ایده است که تعامل یک سازوکار کلیدی است که از آن طریق پذیرش نوآوری‌ها، ایده‌ها و رفتارهای جدید اتفاق می‌افتد در واقع مدل اشاعه، پذیرش تغییر یا نوآوری به وسیله مردم در طول زمان را توصیف می‌کند. در این رویکرد فرایند اجتماعی نوآوری (ایده‌های جدید، شیوه‌های علمی جدید، استفاده از وسایل و ابزارهای جدید و هدف‌های جدید) و چگونگی دستیابی به آن و نحوه گسترش آن به تمامی یک نظام اجتماعی را بررسی می‌کند.

در مرور نظریه‌های انجام شده در حوزه زمان وقوع ازدواج می‌توان به این جمع‌بندی رسید که هر نظریه به تبیین بخش محدودی از فرایند مورد مطالعه پرداخته و از یک زاویه خاص و محدود مسئله تأخیر در ازدواج را مورد ارزیابی قرار می‌دهند. نظریه‌های دارای رویکرد تغییر ساختاری بر این باورند که تحولات خانواده

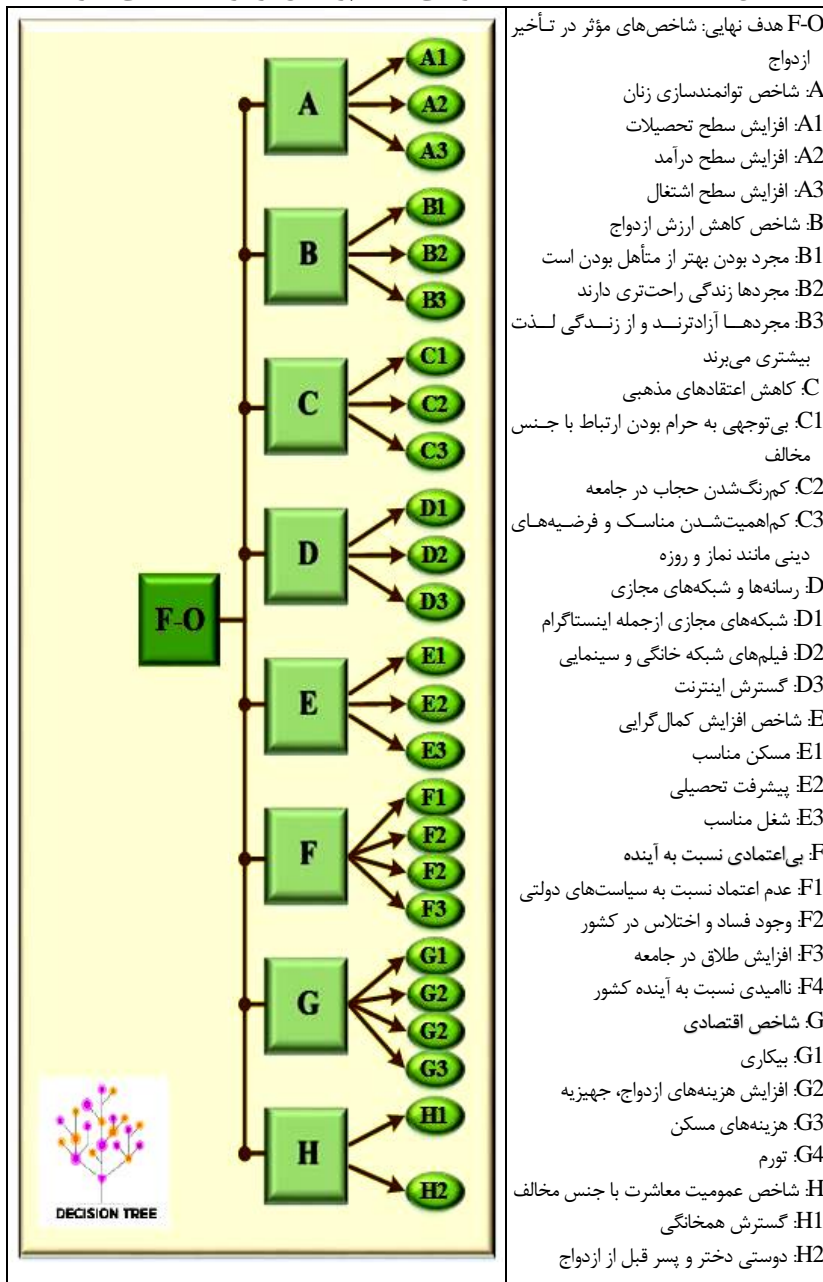
1. Thornton

2. Knodel, J. and Van de Walle

و افزایش سن ازدواج سازگار با تغییرها در متغیرهای بیرونی یا منطبق بر تغییرهای به‌وجود آمده در شرایط اقتصادی و اجتماعی هستند. از میان نظریه‌ها با رویکرد ساختاری نظریه‌های گود، دیکسون و اجتناب از خطر بررسی شدند. گود معتقد است که نوسازی در سطوح فردی و اجتماعی به تأثیرگذاری بر زمان ازدواج منجر می‌شود و دیکسون بحث تأخیر در ازدواج را به سطح جامعه و ساختارهای اجتماعی مرتبط می‌سازد. نظریه اجتناب از خطر بعد بی‌اطمینانی را به فرایند تصمیم‌گیری ازدواج در نظر می‌گیرد. همان‌طور که اشاره شد یکی دیگر از رویکردهای مهم در تبیین زمان وقوع ازدواج، رویکرد ایده‌ای و فرهنگی است که در تقابل با رویکرد ساختاری مطرح شده است. آنچه که باعث مطرح شدن رویکرد ایده‌ای و فرهنگی در تبیین رفتارهای باروری و ازدواجی شد عدم توانایی رویکرد ساختاری به‌تنهایی در تبیین این رفتارها بود. رویکردهای ایده‌ای بر نقش ارزش‌ها، نگرش‌ها و نظام‌های هویتی در شکل‌گیری اندازه ایدئال خانواده تأکید دارند. این رویکرد تلاش می‌کند، تأثیر و نفوذ زمینه اجتماعی و فرهنگی را در نظر بگیرد و بر عواملی که در ایجاد و تغییر این ارزش‌ها و نظام‌های هویتی مهم‌اند، تأکید کند (صادقی و اسمعیلی، ۱۳۹۹). از نظریه‌های بررسی شده مبتنی بر رویکرد ایده‌ای و فرهنگی در مقاله حاضر، نظریه انتقال دوم جمعیتی، توسعه ایدئالیسم تورنتون و اشاعه مورد توجه قرار گرفت. نظریه انتقال دوم جمعیتی به‌شدت به تغییر در نگرش و ارزش‌های افراد در جامعه تأکید می‌نماید و تحولات خانواده را پاسخی به فراگیری ارزش‌های فردگرایانه و سکولاریسمی می‌داند. یکی دیگر از نظریه‌های ایده‌ای تبیین زمان وقوع ازدواج، رویکرد اشاعه نام دارد. این نظریه تحولات خانواده و افزایش سن ازدواج را در نتیجه گسترش ارزش‌ها و ایده‌ها در سطح اجتماع قلمداد نموده و بر این باور است که تعامل افراد با یکدیگر و اشاعه و گسترش وسایل ارتباط جمعی منجر به تغییر در ارزش‌های خانواده در جامعه خواهند شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود هر نظریه از یک زاویه خاص به تبیین زمان وقوع ازدواج می‌پردازد. حال آنکه تبیین زمان وقوع ازدواج می‌تواند از مجموع رویکردهای مختلف مطرح شده در خصوص نظریه‌های ازدواج تأثیر بپذیرد؛ لذا در مقاله حاضر به‌صورت ترکیبی از نظریه ساختاری در کنار نظریه تغییرهای ایده‌ای و فرهنگی به‌منظور تبیین زمان وقوع ازدواج استفاده شده است؛ لذا در انتخاب و استخراج شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها از هر دو دسته نظریه به‌منظور تنظیم پرسشنامه خبره و ساخت درخت سلسله‌مراتبی بهره برده شده است.

ساخت درخت سلسله‌مراتبی جهت پیاده‌سازی مدل پژوهش مورد استفاده که

مبتنی بر نظریات تبیین‌کننده زمان وقوع ازدواج و همچنین مطالعات تجربی می‌باشد در بخش مبانی نظری و پیشینه تحقیق به تفصیل بیان شد. در شکل ۱، ساختار درخت سلسله‌مراتبی مدل پژوهش نشان داده شده است. بر این اساس مطابق با نظریه انتقال دوم جمعیتی و تحقیقات انجام شده در چهارچوب این نظریه، شاخص‌های کاهش ارزش ازدواج، کاهش اعتقادات دینی و شاخص عمومیت معاشرت با جنس مخالف و کمال‌گرایی به‌عنوان عوامل مؤثر بر افزایش سن ازدواج انتخاب شدند. بر اساس نظریه نوسازی گسترش فرصت‌های تحصیلی، تغییرها در نیروی کار و فعالیت‌های شغلی، اشتغال زنان و شهرنشینی منجر به تغییرهایی در زمانبندی ازدواج شده است؛ لذا در چهارچوب این نظریه شاخص توانمندی زنان و شاخص اقتصادی انتخاب شده است. پشتوانه نظری شاخص بی‌اعتمادی نسبت به آینده نظریه اجتناب از خطر است. بر اساس این رویکرد وجود مخاطره‌ها در جامعه و بی‌اطمینانی نسبت به آینده زنان و مردان جوان را تشویق می‌کند که خود را وقف افزایش سرمایه انسانی کنند و تشکیل خانواده و داشتن فرزند (بیشتر) را به آینده دورتر محول سازند (Bernardi; Klarner & Von der Lippe, 2008, p. 292). مطابق با نظریه اشاعه (Knodel & Van de Walle, 1979) رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی به‌مثابه ابزار اشاعه ایده‌ها و نگرش‌های جدید در این مدل در نظر گرفته شده است.

شکل (۱): ساختار درخت سلسله‌مراتبی مدل پژوهش برگرفته از مبانی نظری

۵. روش پژوهش

در مقاله حاضر به منظور رتبه‌بندی شاخص‌های مؤثر بر تأخیر در ازدواج از روش تصمیم‌گیری چندشاخصه استفاده شده است. تصمیم‌گیری هدفمند زمانی حاصل خواهد شد که بر چند معیار^۱ اتخاذ شده مبتنی باشد. با تعریف شاخص می‌توان معیارهای مختلف را در فرایند تصمیم‌گیری وارد کرد. در یک مسئله تصمیم‌گیری چندمعیاره، به دلیل استفاده از شاخص‌های مختلف در مسیر تصمیم‌گیری، آن را تصمیم‌گیری چندشاخصه^۲ می‌نامند. در این نوع تصمیم‌گیری، از تعدادی شاخص (معیار) برای اولویت‌بندی (انتخاب) گزینه‌ها استفاده می‌شود. همان‌طور که بیان شد، یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه روش تحلیل سلسله‌مراتبی است که در آن فرایند موردنظر به شکل سلسله‌مراتبی دسته‌بندی شده و طی یک فرایند امتیازدهی مبتنی بر روش‌های آماری و بر اساس امتیازدهی بهترین تصمیم معرفی می‌شود. پیدایش و گسترش روش سلسله‌مراتبی به دهه ۱۹۸۰ بازمی‌گردد که اولین بار توماس ال ساتی^۳ آن را ارائه کرد. توانایی این روش در فرمول‌بندی مسائل تصمیم‌گیری و استفاده از روش‌های ریاضی در رسیدن به بهترین تصمیم یکی از شاخصه‌های اصلی در توسعه و محبوبیت این روش در میان محققان است. توانایی این روش در لحاظ کردن شاخص‌های کمی و کیفی جهت اتخاذ بهترین تصمیم یک توانمندی برای این روش محسوب می‌شود. علاوه بر دخیل کردن شاخص‌های مختلف کمی و کیفی در فرایند تصمیم‌گیری، امکان انجام تحلیل حساسیت در تعیین هر شاخص در اتخاذ تصمیم نهایی یکی از قابلیت‌های ویژه این روش است (آذر و رجب‌زاده، ۱۳۸۱؛ اصغری‌پور، ۱۳۸۱؛ ۱۳۸۵؛ آذر، ۱۳۹۹).

پرسشنامه مورد استفاده برای تحلیل‌های سلسله‌مراتبی و تصمیم‌گیری چندمعیاره به پرسشنامه خبره موسوم است. در طراحی پرسشنامه خبره دقت و داشتن الگوی مناسب بسیار ضروری است. برای تهیه پرسشنامه خبره از مقایسه زوجی گزینه‌ها استفاده می‌شود. برای امتیازدهی از مقیاس نه‌درجه‌ای به‌صورت جدول ۱ استفاده می‌شود (قدسی‌پور، ۱۳۸۲؛ ۱۳۸۴؛ آذر و رجب‌زاده، ۱۳۸۱؛ اصغری‌پور، ۱۳۸۱؛ ۱۳۸۵؛ آذر، ۱۳۹۹).

1. Objective
 2. Multi Attribute Decision Making
 3. Tomas L Saaty

جدول (۱): الگوی امتیازدهی در مقایسه زوجی شاخص‌ها در پرسشنامه خبره

نمره	الویتها	توضیح
۱	ترجیح یکسان	گزینه یا شاخص i نسبت به z اهمیت برابر دارد و یا ارجحیتی نسبت به هم ندارند.
۳	کمی مرجح	گزینه یا شاخص i نسبت به z کمی مهم‌تر است.
۵	خیلی مرجح	گزینه یا شاخص i نسبت به z مهم‌تر است.
۷	خیلی زیاد مرجح	گزینه i دارای ارجحیت خیلی بیشتری از z است.
۹	کاملاً مرجح	گزینه i از z مطلقاً مهم‌تر و قابل مقایسه با z نیست.
۲-۴-۶-۸	بینابین	ارزش‌های بین ارزش‌های ترجیحی را نشان می‌دهد؛ مثلاً ۸ بیانگر اهمیتی زیاده‌تر از ۷ و پایین‌تر از ۹ برای i است.

در ارتباط با سنجش روایی و پایایی در روش تحلیل سلسله‌مراتبی ذکر این نکته ضروری است که پرسشنامه روش تحلیل سلسله‌مراتبی به تأیید خبرگان در موضوع مورد بررسی می‌رسد؛ لذا روایی آن مورد تأیید می‌باشد. برای پرسشنامه مقایسه زوجی شاخص سنجش پایایی یا روایی، به مانند ضریب پایایی آلفای کرونباخ مطرح نمی‌باشد بلکه به جای مفهوم پایایی در پرسشنامه‌های تحلیل سلسله‌مراتبی، از مفهوم نرخ ناسازگاری استفاده می‌شود. نرخ ناسازگاری شاخصی است که مقدار آن نشان‌دهنده تناقض‌ها و ناسازگاری‌های احتمالی در ماتریس مقایسه‌های زوجی است. بنا به نظر ساعتی بنیان‌گذار روش تحلیل سلسله‌مراتبی، چنانچه نرخ ناسازگاری کمتر از ۰/۱ باشد، سازگاری ماتریس مقایسه‌ها مورد تأیید بوده و قابل قبول می‌باشند؛ اما در صورتی که نرخ ناسازگاری بزرگ‌تر از ۰/۱ باشد، نشان‌دهنده تناقض در ارزیابی‌ها و قضاوت‌های خبرگان می‌باشد. اگر خبره به درستی متوجه مقایسه‌ها و سؤال‌ها نباشد و بدون دقت پاسخ دهد به احتمال خیلی زیاد، نرخ ناسازگاری از حد مجاز ۰/۱ عبور خواهد کرد. برای محاسبه نرخ ناسازگاری، در گام اول ماتریس مقایسه‌های زوجی شاخص‌ها را در بردار وزن‌های نسبی به دست آمده ضرب می‌شود و سپس نتیجه حاصله بر بردار وزن‌های نسبی شاخص‌ها تقسیم می‌شود تا بردار سازگاری به دست آید. در ادامه میانگین حسابی عناصر این بردار محاسبه می‌شود که λ نامیده می‌شود. در نهایت، شاخص ناسازگاری به صورت معادله ۱ محاسبه می‌شود.

$$\Pi = \frac{\lambda - n}{n - 1}$$

معادله ۱

زمانی که شاخص ناسازگاری محاسبه شد در ادامه شاخص IRI بر اساس تعداد (n)، شاخص ناسازگاری ماتریس تصادفی استخراج شده و نرخ ناسازگاری (IR) از رابطه ۲ محاسبه می‌گردد:

$$IRI = \frac{\pi}{IRI} \quad \text{معادله ۲}$$

لازم به ذکر است نرم‌افزار اکسپرت چویس^۱ می‌تواند به راحتی به محاسبه نرخ ناسازگاری بپردازد (قدسی‌پور، ۱۳۸۲؛ قدسی‌پور، ۱۳۸۴؛ آذر و رجب‌زاده، ۱۳۸۱؛ اصغرپور، ۱۳۸۱؛ اصغرپور، ۱۳۸۵؛ آذر، ۱۳۹۹). در ادامه به نحوه پیاده‌سازی روش تحلیل سلسله‌مراتبی پرداخته می‌شود.

مراحل اصلی در پیاده‌سازی روش تحلیل سلسله‌مراتبی:

(۱) ساخت درخت سلسله‌مراتبی: درخت سلسله‌مراتبی شامل سطوح مختلفی است. سطح اول هدف، سطح دوم شاخص‌ها، و سطح سوم زیرشاخص‌هاست. در شکل (۱)، درخت سلسله‌مراتبی مقاله حاضر نشان داده شده است.

(۲) مقایسه‌های زوجی: این روش بر مبنای مقایسه زوجی است. این مقیاس بر اساس شاخص‌های ۱ تا ۹ است. بر اساس ارجحیت هر شاخص بر شاخص دیگر با استفاده از نظرهای خبرگان کامل می‌شود.

(۳) بررسی ناسازگاری در پاسخ‌ها: زمانی که تعداد مقایسه‌ها زیاد باشد، مقداری خطا در پاسخ‌ها قابل چشم‌پوشی است. به ندرت پیش می‌آید که ماتریس‌های مقایسه زوجی سازگار باشند. از این رو تعیین درجه ناسازگاری اهمیت زیادی دارد.

(۴) تصمیم‌گیری گروهی: پس از جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار اکسپرت چویس، به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته می‌شود. این نرم‌افزار امکان تعریف خبرگان متعدد را فراهم کرده است. ترکیب داده‌های مختلف بر اساس میانگین هندسی داده‌ها صورت می‌پذیرد.

(۵) استخراج وزن هریک از شاخص‌ها: با خروجی گرفتن از نرم‌افزار اکسپرت چویس، وزن هریک از شاخص‌ها به صورت کمی مشخص می‌شود و می‌توان اولویت‌بندی شاخص‌ها را انجام داد (تقی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۷، صص. ۱۰۰-۱۰۳).

در روش تحلیل سلسله‌مراتبی از روش نمونه‌گیری هدفمند قضاوتی استفاده می‌شود. در روش نمونه‌گیری مذکور، انواع خاصی از افراد که قادر به ارائه اطلاعات موردنظر پژوهشگر هستند، به عنوان نمونه انتخاب می‌شوند. انتخاب نمونه بین ۵ تا ۲۰ خبره در

هر حوزه می‌تواند باشد و تا جایی ادامه می‌یابد که اشباع نظری برای محقق حاصل شود (Baby, 2003). در مقاله حاضر، از نظر ۱۱ خبره برای استخراج وزن عامل‌ها استفاده شده است. این خبرگان از استادان علوم اجتماعی حوزه خانواده دانشگاه تهران، دانشگاه اراک، مؤسسه تحقیقات جمعیت کشور، دانشگاه یزد و دانشگاه علامه طباطبایی انتخاب شدند. در ادامه بر اساس نظر خبرگان، به وزن‌دهی و اولویت‌بندی شاخص‌ها با استفاده از نرم‌افزار اکسپرت چویس ورژن ۱۱ پرداخته شد. مطابق شکل ۱، ۲۴ زیرشاخص مؤثر در تأخیر در ازدواج در قالب ۸ شاخص، که شامل، توانمند شدن زنان، کاهش ارزش ازدواج، بی‌اعتمادی نسبت به آینده، گسترش رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی، کاهش اعتقادهای مذهبی، عوامل اقتصادی، عمومیت معاشرت با جنس مخالف و افزایش کمال‌گرایی طبقه‌بندی شدند. در ابتدا، مقایسه زوجی بین شاخص‌های اصلی و در مرحله بعد بین زیرشاخص‌های هر شاخص صورت می‌پذیرد.

۶. یافته‌های پژوهش

همان‌طور که بیان شد، پرسشنامه زوجی به‌نحوی طراحی شده است که ابتدا به مقایسه شاخص‌ها با یکدیگر پرداخته شود و سپس زیرشاخص‌های هر شاخص با یکدیگر مقایسه شوند. در جدول ۲ و نمودار ۱ به سؤال اول پژوهش پاسخ داده می‌شود: (۱) با اهمیت شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مؤثر بر تأخیر ازدواج از دیدگاه خبرگان علمی کدام‌اند؟

جدول (۲): رتبه‌بندی شاخص‌های مؤثر در افزایش سن ازدواج مبتنی بر نظر

خبرگان علمی

رتبه شاخص	وزن شاخص	شاخص
۱	۰/۲۲۶	کاهش ارزش ازدواج
۳	۰/۱۶۳	توانمندسازی زنان
۲	۰/۱۶۵	کم‌رنگ شدن اعتقادهای مذهبی
۴	۰/۱۴۸	تأثیر رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی
۵	۰/۱۲۵	عمومیت معاشرت با جنس مخالف
۶	۰/۰۷۸	افزایش کمال‌گرایی
۷	۰/۰۳۳	وضعیت اقتصادی
	۰/۰۲	نرخ ناسازگاری

در پاسخ به سؤال اول بر اساس نتایج موجود در جدول ۲ و نمودار ۱ کاهش ارزش ازدواج با وزن ۰/۲۴۵ مطابق با نظر خبرگان علمی اهمیت بیشتری در افزایش سن ازدواج داشته است. بعد از شاخص کاهش ارزش ازدواج به ترتیب شاخص کاهش اعتقادات مذهبی ۰/۱۶۵، توانمندسازی زنان ۰/۱۶۳، تأثیر رسانه و شبکه‌های مجازی ۰/۱۴۸، عمومیت معاشرت با جنس مخالف ۰/۱۲۵، افزایش کمال‌گرایی ۰/۰۷۸، بی‌اعتمادی نسبت به آینده ۰/۰۶۲، وضعیت اقتصادی ۰/۰۳۳ در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. بر اساس خروجی نرم‌افزار اکسپرت چویس نرخ ناسازگاری برابر با ۰/۰۲ است و چون کوچک‌تر از ۰/۱ است، در محدوده معتبر قرار دارد (۰/۱ > ۰/۰۲) و نشان‌دهنده این مهم است که مقایسه‌های زوجی از اعتبار مناسبی برخوردار است و در نتیجه، پاسخ‌های به‌دست‌آمده قابل اعتماد و دارای پایایی‌اند.

وزن شاخص‌های استخراج شده بر اساس خروجی نرم‌افزار اکسپرت چویس	شاخص‌های مؤثر در افزایش سن ازدواج
tavanmandi .163	توانمند شدن زنان: ۰/۱۶۳
arزش ezdevaj .226	کاهش ارزش ازدواج: ۰/۲۲۶
bietemadi .062	بی‌اعتمادی نسبت به آینده: ۰/۰۶۲
resaneh .148	تأثیر رسانه و شبکه‌های مجازی: ۰/۱۴۸
mazhab .165	کم‌رنگ شدن اعتقادات مذهبی: ۰/۱۶۵
jense mokhalef .125	عمومیت معاشرت با جنس مخالف: ۰/۱۲۵
eghtesad .033	افزایش کمال‌گرایی: ۰/۰۷۸
kamagraei .078	وضعیت اقتصادی: ۰/۰۳۳
Inconsistency = 0.02 with 0 missing judgments.	

نمودار (۱): خروجی نرم‌افزار اکسپرت چویس برای شاخص‌های در نظر گرفته شده در پرسشنامه خبره

پس از مقایسه معیارهای کلی سنجش شاخص‌های ارزیابی افزایش در سن ازدواج، زیرشاخص‌های هر یک از شاخص‌های کلی به صورت زوجی با استفاده از نظر خبرگان با یکدیگر مقایسه می‌شوند. در نمودارهای مربوط به زیرشاخص‌ها بر اساس خروجی‌های استخراج شده از نرم‌افزار، نرخ ناسازگاری نشان داده شد. در ابتدا بررسی زیرشاخص‌های، کاهش ارزش ازدواج مورد توجه قرار می‌گیرد.

شاخص	وزن زیرشاخص‌های استخراج‌شده بر اساس نرم‌افزار Expert Choice
کاهش ارزش ازدواج	<p> مجرد بودن بهتر از متأهل بودن است: ۰/۵۲۳ مجردها زندگی راحت‌تری دارند: ۰/۲۷۴ مجردها آزادترند و از زندگی لذت بیشتری می‌برند: ۰/۲۰۳ نرخ ناسازگاری: ۰/۰۲ </p>

نمودار (۲): رتبه‌بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیرمعیارهای شاخص کاهش ارزش ازدواج

همان‌طور که نمودار ۲ نشان می‌دهد، در بین زیرشاخص‌های مؤثر در شاخص کاهش ارزش ازدواج، زیرشاخص مجرد بودن بهتر از متأهل بودن است رتبه اول و زیرشاخص مجردها آزادترند و از زندگی لذت بیشتری می‌برند در رتبه آخر قرار دارد. نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی زیرشاخص‌های کاهش ارزش ازدواج ۰/۰۲ می‌باشد که نشان‌دهنده دقت بسیار بالای این مقایسه زوجی است. در ادامه در نمودار ۳ به بررسی اهمیت نسبی زیرشاخص‌های کاهش اعتقادهای مذهبی پرداخته می‌شود.

شاخص	وزن زیرشاخص‌های استخراج‌شده بر اساس نرم‌افزار Expert Choice
کاهش اعتقادهای مذهبی	<p> بی‌توجهی به حرام بودن ارتباط با جنس مخالف: ۰/۲۶۷ کم‌رنگ شدن حجاب در جامعه: ۰/۵۲۵ کم‌اهمیت شدن مناسک و فرضیه‌های دینی مانند: نماز و روزه: ۰/۲۰۷ </p>

نمودار (۳): رتبه‌بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیرمعیارهای شاخص کاهش اعتقادهای مذهبی

بر اساس نتایج مندرج شده در نمودار ۳ زیرشاخص کم‌رنگ شدن حجاب در جامعه به‌عنوان یک زیرشاخص مهم در کاهش اعتقادهای مذهبی از سوی خبرگان مطرح

شده است و زیرشاخص کم‌اهمیت شدن مناسک و فرضیه‌های دینی مانند نماز و روزه در رتبه سوم و آخر قرار داشته است. نرخ ناسازگاری مندرج شده ۰/۰۳ در نمودار ۳، به‌روشنی نشان‌دهنده سازگاری مقایسه‌های انجام شده توسط خبرگان می‌باشد. در ادامه در نمودار ۴، به مقایسه و بررسی زیرشاخص توانمندسازی زنان پرداخته می‌شود.

شاخص	وزن زیرشاخص‌های استخراج‌شده بر اساس نرم‌افزار Expert Choice
توانمندسازی زنان	daramad .347
	tahsilat .337
	eshfteghal .316
	Inconsistency = 0.00946 with 0 missing judgments.
	افزایش سطح تحصیلات: ۰/۳۳۷
	افزایش درآمد: ۰/۳۴۷
	اشتغال زنان: ۰/۳۱۶

نمودار (۴): رتبه‌بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیرمعیارهای شاخص توانمندسازی زنان

همان‌طور که نمودار ۴ نشان می‌دهد، در بین زیرشاخص‌های مؤثر در شاخص توانمندسازی زنان، زیرشاخص افزایش درآمد زنان بیشترین اهمیت و اولویت را از دید خبرگان در توانمندسازی زنان داشته است. نرخ ناسازگاری محاسبه شده در حد بسیار خوبی (۰/۰۰۹) قرار دارد که نشان‌دهنده دقت بسیار بالای این مقایسه زوجی است. در ادامه در نمودار ۵ به بررسی تأثیر رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی بر افزایش سن ازدواج پرداخته می‌شود.

شاخص	وزن زیرشاخص‌های استخراج‌شده بر اساس نرم‌افزار Expert Choice
رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی	film .608
	internet .211
	shabake majazi .181
	Inconsistency = 0.02 with 0 missing judgments.
	شبکه‌های مجازی از جمله اینستاگرام: ۰/۱۸۱
	فیلم‌های شبکه‌های خانگی و سینما: ۰/۶۰۸
	گسترش اینترنت: ۰/۲۱۱

نمودار (۵): رتبه‌بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیرمعیارهای شاخص تأثیر رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی

اعداد مندرج شده در نمودار ۵ مبین این مهم است که از دید خبرگان، گسترش فیلم‌ها و شبکه‌های خانگی در ترویج و تغییر در نگرش‌ها در ارتباط با ازدواج بااهمیت‌تر از سایر رسانه‌های مورد بررسی بوده است و نرخ ناسازگاری به‌دلیل کوچک‌تر بودن از $0.1 > 0.2$ در محدوده معتبر قرار دارد و در نتیجه نتایج به‌دست‌آمده دارای پایایی می‌باشند.

Expert Choice	وزن زیرشاخص‌های استخراج‌شده بر اساس نرم‌افزار	شاخص
		عمومیت معاشرت با جنس مخالف
hamkhaneh	.647	
doosti	.353	
Inconsistency = 0. with 0 missing judgments.		
گسترش همخانگی: 0.353		
دوستی و ارتباط دختر و پسر قبل از ازدواج: 0.647		

نمودار (۶): رتبه‌بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیرمعیارهای شاخص تأثیر عمومیت معاشرت با جنس مخالف

نمودار ۶، به بررسی و رتبه‌بندی زیرشاخص تأثیر عمومیت معاشرت با جنس مخالف بر افزایش سن ازدواج پرداخته است و نشان می‌دهد زیرشاخص دوستی دختر و پسر قبل از ازدواج مهم‌ترین زیرشاخص تعیین‌کننده افزایش سن ازدواج محسوب می‌شود. بر اساس نتایج نمودار ۵ نیز می‌توان ادعان داشت که احتمالاً محتوی تهیه شده در فیلم‌های سینمایی و شبکه‌های خانگی منجر به گسترش تغییر نگرش در ارتباط با دوستی دختران و پسران قبل از ازدواج شده و در نتیجه از دید خبرگان این امر منجر به افزایش سن ازدواج جوانان شده است.

شاخص	وزن زیرشاخص‌های استخراج شده بر اساس نرم‌افزار Expert Choice
افزایش کمال‌گرایی	<p>maskane khoob .556 pishrafte tahsili .312 shoghle monaseb .132 Inconsistency = 0.00077 with 0 missing judgments.</p>
	مسکن مناسب: ۰/۵۵۶
	پیشرفت تحصیلی: ۰/۳۱۲
	شغل مناسب: ۰/۱۳۲

نمودار (۷): رتبه‌بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیر معیارهای شاخص افزایش کمال‌گرایی

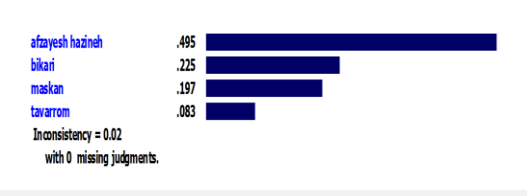
همان‌طور که اعداد درج شده در نمودار ۷ به‌روشنی نشان می‌دهند از نگاه خبرگان داشتن مسکن مناسب یکی از دغدغه‌های جوانان در امر ازدواج محسوب می‌شود؛ لذا فراهم‌آوردن مسکن مناسب می‌تواند زمینه‌های ازدواج به‌موقع را برای جوانان فراهم نماید. ضریب ناسازگاری محاسبه‌شده نیز در محدوده قابل‌قبولی قرار دارد (۰/۰۰۷ > ۰/۱).

شاخص	وزن زیرشاخص‌های استخراج شده بر اساس نرم‌افزار Expert Choice
بی‌اعتمادی نسبت به آینده	<p>maskane khoob .556 pishrafte tahsili .312 shoghle monaseb .132 Inconsistency = 0.00077 with 0 missing judgments.</p>
	عدم اعتماد نسبت به سیاست‌های دولتی: ۰/۳۳۲
	وجود فساد و اختلاس در کشور: ۰/۲۹۴
	افزایش طلاق در جامعه: ۰/۲۶۴
ناامیدی نسبت به آینده کشور: ۰/۱۱۱	

نمودار (۸): رتبه‌بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیر معیارهای شاخص بی‌اعتمادی نسبت به آینده

نمودار ۸، اولویت‌بندی زیرمعیارهای شاخص بی‌اعتمادی نسبت به آینده را به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم در افزایش سن ازدواج جوانان را نشان می‌دهد. همان‌طور که اعداد مندرج شده به‌خوبی نشان می‌دهد زیرمعیار عدم اعتماد نسبت به

سیاست‌های دولتی به‌عنوان یکی از زیرشاخص‌های مهم بی‌اعتمادی نسبت به آینده، در افزایش سن ازدواج مؤثر می‌باشد. لازم است سیاست‌گذاران در اجرای سیاست‌های جمعیتی، پایدار بودن این سیاست‌ها را به‌منظور جلب اعتماد خانواده‌ها در نظر داشته باشند. ضریب ناسازگاری محاسبه‌شده نیز در محدوده قابل‌قبولی قرار دارد (۰/۰۰۷ > ۰/۱). درنهایت در نمودار ۹، به بررسی اهمیت نسبی زیرشاخص‌های وضعیت اقتصادی پرداخته می‌شود.

وزن زیرشاخص‌های استخراج‌شده بر اساس نرم‌افزار Expert Choice	شاخص
 <p>افزایش هزینه ازدواج، جهیزیه و مهریه: ۰/۴۹۵ هزینه‌های مسکن: ۰/۱۹۷ تورم: ۰/۰۸۳</p>	وضعیت اقتصادی

نمودار (۹): رتبه‌بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیرمعیارهای شاخص وضعیت اقتصادی

اعداد مندرج در نمودار ۹، به‌روشنی منعکس‌کننده این موضوع هستند که افزایش هزینه‌های ازدواج، تهیه جهیزیه و مهریه با وزن ۰/۴۹۵، یکی از مهم‌ترین زیرشاخص تأثیرگذار در افزایش سن ازدواج از دید خبرگان محسوب می‌شوند. این مهم می‌تواند در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری هم در سطح کلان توسط سیاست‌گذاران با فراهم‌آوردن تسهیلات مناسب و هم در سطح خرد در سطح خانواده‌ها با استفاده از رسانه‌های جمعی در ترویج فرهنگ ازدواج آسان موردتوجه قرار بگیرد. نرخ ناسازگاری محاسبه شده ۰/۰۲ نیز در محدوده قابل‌قبول و کمتر از ۰/۱ قرار دارد؛ لذا پاسخ‌های داده شده توسط خبرگان علمی دارای اعتبار و پایایی می‌باشند.

نتیجه‌گیری

نهاد خانواده یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی در هر جامعه محسوب شده و هرگونه تغییر و تحول در سطح کلان در جامعه بر روی این نهاد تأثیرگذار خواهد بود. افزایش سن ازدواج نیز از جمله تغییرهایی است که در اثر وقوع تغییرها در سطح

کلان و جامعه به‌وجود خواهد آمد (براتی، ۱۴۰۱). مطالعات نشان می‌دهند که گسترش امکانات جدید ارتباطی و تغییرهای اقتصادی و فرهنگی، جامعه ایران با موج فزاینده‌ای از تغییرهای ارزشی و هنجاری مواجه شده است (آزاد ارمکی و دیگران، ۱۳۹۱، ص. ۶۳). افزایش میانگین سن ازدواج در کشور یکی از شاخص‌های جمعیتی است که نه تنها تأثیر خود را بر شاخص‌های دیگر جمعیتی مانند میزان باروری گذاشته بلکه آسیب‌های اجتماعی متعددی را نیز به همراه داشته است. اطلاعات مرکز آمار ایران که از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که میانگین سن ازدواج در ایران طی شش دهه گذشته هم در بین مردان و هم زنان افزایش چشمگیری داشته است (مرادی، ۱۴۰۱). میانگین سن ازدواج زنان ایرانی از ۱۸/۴ در سال ۱۳۴۵ به ۲۳ سال در سال ۱۳۹۵، برای زنان و برای مردان از ۲۴/۹ در سال ۱۳۴۵ به ۲۶/۷ سال رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). اهمیت موضوع افزایش سن ازدواج جوانان و مسائل و مشکلات حاصل از آن در سطح فردی و اجتماعی موجب شده تا در سیاست‌های کلی جمعیت ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری (۱۳۹۳) و نیز سیاست‌های کلی خانواده (۱۳۹۵)، یک بند به‌صورت جداگانه به موضوع کاهش سن ازدواج و تسهیل تشکیل خانواده اختصاص یافته و به‌عنوان یک ضرورت مهم مطرح شود. در همین راستا نتایج مطالعات متعدد بیانگر این مهم است که افزایش سن ازدواج، مسائل و مشکلات چندبُعدی جمعیتی (کاهش در میزان باروری کل)، اجتماعی (افزایش احتمال طلاق، عدم سازگاری زوجین با یکدیگر، افزایش رابطه دختر و پسر قبل از ازدواج)، روان‌شناختی (افزایش فاصله والدین و فرزندان، شکاف نسلی بین والدین و فرزندان، افسردگی، اختلال‌های جنسی و آسیب‌پذیری جنسی و...) پزشکی (افزایش سقط جنین، نقایص مادرزادی، فشار خون بالا، دیابت بارداری و زایمان سخت و افزایش رفتارهای جنسی پرخطر مانند ایدز) و... به همراه دارد (Grant, & Soler-Hampejsek, 2014; Akhter & Bhat, 2018; Haotanto, 2016; Adcox, 2021; Nagaraj, 2019; Karamat, 2016; ارمکی و دیگران، ۱۳۹۱). با توجه به اهمیت و ضرورت موضوع، مقاله حاضر با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی به شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر افزایش سن ازدواج پرداخته است. استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی و بهره‌گیری از نظر خبرگان علمی می‌تواند در تصمیم‌گیری درست و صحیح برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران برای کاهش میانگین سن ازدواج بسیار مؤثر باشد. بر اساس نظریه‌های مطرح در حوزه ازدواج و مطالعات انجام شده در این حوزه فرایند استخراج

شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مؤثر بر افزایش در سن ازدواج انجام و در ادامه به تأیید خبرگان رسید. به‌منظور تجزیه و تحلیل نتایج، پرسشنامه بر مبنای روش مقایسه زوجی طراحی و با روش نمونه‌گیری هدفمند قضاوتی از دیدگاه یازده نفر از خبرگان علمی استفاده شد. در نهایت اولویت‌بندی و رتبه‌بندی ۸ شاخص و ۲۴ زیرشاخص مؤثر بر افزایش سن ازدواج با استفاده از نرم‌افزار اکسپرت چویس انجام شد. مطالعه حاضر در پی پاسخگویی به دو سؤال اصلی تحقیق بود:

۱- بااهمیت‌ترین شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مؤثر بر تأخیر ازدواج از دیدگاه خبرگان علمی کدام‌اند؟

۲- مهم‌ترین پیشنهادها و اولویت‌بندی سیاستی بر اساس نتایج پژوهش کدام‌اند؟

به‌دنبال پاسخگویی به سؤال اول پژوهش، نتایج حاصل از خروجی‌های نرم‌افزار اکسپرت چویس نشان داد، به‌ترتیب پنج شاخص کاهش ارزش ازدواج (۰/۲۴۵)، کاهش اعتقادهای مذهبی (۰/۱۶۵)، توانمندسازی زنان (۰/۱۶۳)، تأثیر رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی (۰/۱۴۸) و عمومیت معاشرت با جنس مخالف (۰/۱۲۵) مؤثرترین شاخص‌ها و همچنین به‌ترتیب پنج زیرشاخص دوستی دختر و پسر قبل از ازدواج (۰/۶۴۷)، گسترش فیلم‌های شبکه خانگی و سینمایی (۰/۶۴۸)، مسکن مناسب (۰/۵۵۶)، کم‌رنگ‌شدن حجاب در جامعه (۰/۵۲۵) و گویه ارزشی مجرد بودن بهتر از متأهل بودن است (۰/۵۲۳) از مهم‌ترین عوامل در به تأخیر انداختن ازدواج از دیدگاه خبرگان علمی بوده‌اند. نتایج مبین این مهم است که شاخص‌های تأثیرگذار همگی جزء متغیرهای ارزشی و نگرشی می‌باشند و نظریه‌هایی مانند انتقال جمعیتی دوم و نظریه توسعه‌ای ایدئالیسم تورنتون بهترین تبیین‌کننده این شاخص‌ها و تأخیر در ازدواج از دیدگاه خبرگان می‌باشند. نظریه انتقال جمعیتی دوم و نظریه تورنتون از نقش تغییرهای فرهنگی و ارزشی در تغییر رفتارها و ایدئال‌ها به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم تغییرهای خانواده و ازدواج یاد می‌کنند. همان‌طور که بیان شد شاخص کاهش ارزش ازدواج رتبه اول را در تأخیر در ازدواج از دید خبرگان داشته است. نتایج پژوهش‌های مختلف نیز تأییدکننده نتیجه مقاله حاضر است؛ برای مثال سرایی و اجاقلو (۱۳۹۲)، در بررسی تفاوت‌های نسلی ازدواج نشان داده‌اند که ارزش ازدواج در زنان قبل از انقلاب قوی، نسل جنگ و بعد از انقلاب متوسط و در نسل بعد از انقلاب در حد ضعیف است. همچنین رازقی نصرآباد و فلاح‌نژاد (۱۳۹۶)، نشان دادند تفاوت آماری معنی‌داری در ارزش ازدواج نسل‌های مختلف وجود دارد. عباسی شوازی و رشوند (۱۳۹۶)، نیز در مقاله‌ای با عنوان «سهم ارزش ازدواج بر وضعیت

ازدواج زنان ۲۰-۳۴ ساله شهر تهران» به این نتیجه دست یافتند که ارزش ازدواج در زنان ازدواج کرده بالاتر از زنان ازدواج نکرده است. کاهش اعتقادات مذهبی از دیگر شاخص‌های مؤثر در افزایش سن ازدواج بوده که از دید خبرگان رتبه دوم را از بین شاخص‌های تأثیرگذار به خود اختصاص داده است. این شاخص ازجمله متغیرهای ارزشی و ایده‌ای می‌باشد که در مطالعات مربوط به ازدواج مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج مطالعات مختلف نشان داده‌اند که دینداری تأثیر مثبت و مستقیم بر ارزش ازدواج دارد. همچنین حضور در مراسم مذهبی، دارا بودن روحیه مذهبی، اعتقاد به کتاب مقدس منجر به ازدواج در سن پایین‌تر و کاهش همخانگی می‌شود (Holbrook, 2022; Sagita, 2020; Uecker, 2014; رازقی نصرآباد و فلاح‌نژاد، ۱۳۹۶؛ رستگار خالد و دیگران، ۱۳۹۳).

سومین شاخص تأثیرگذار از دیدگاه خبرگان توانمندسازی زنان بوده که خود دارای سه زیرشاخص اشتغال، درآمد و تحصیلات زنان می‌باشد. هر سه زیرشاخص تأثیر به‌سزایی در افزایش سن ازدواج زنان داشته و در مطالعات زیادی تأیید شده‌اند. نتایج مطالعات مختلف نشان می‌دهد که تحصیلات به‌عنوان یکی از ابعاد نوسازی می‌تواند بر زمان‌بندی ازدواج و تغییر ارزش ازدواج تأثیرگذار باشد (Jones, 2010; Kabir, 2001; Peng, 2006؛ ضرابی و مصطفوی ۱۳۹۰؛ میرزایی و قربانی ۱۳۹۴). افزایش سطح تحصیلات به‌خصوص در زنان و حضور آنها در عرصه‌های اجتماعی منجر به ایجاد منافع و سرمایه‌ای مهم‌تر از ازدواج و تشکیل خانواده شده و همچنین با بالا رفتن سطح تحصیلات، زنان توانسته‌اند فرصت‌های شغلی بهتری کسب نموده و وابستگی کمتری به همسر خود داشته باشند؛ لذا این امر، منجر به کاهش انگیزه نسبت به تشکیل زندگی و افزایش سن ازدواج در میان دختران را به همراه داشته است (شاطریان و بالاخانه، ۱۳۹۴). در ادامه می‌توان به مطالعات مختلفی که در ارتباط وضعیت اشتغال زنان و تأخیر در ازدواج زنان صورت گرفته اشاره نمود. نتایج مطالعات مذکور نشان داده‌اند که اشتغال زنان منجر به توانمندسازی آنها شده و این امر منجر به تأخیر انداختن ازدواج از سوی زنان به‌منظور دستیابی به فرصت‌های بهتر در همسرگزینی شده است (حسینی و گراوند، ۱۳۹۲)، خلیج‌آبادی فراهانی و رحیمی (۱۳۹۶)، نیز نشان دادند که وضعیت اقتصادی و اجتماعی فرد و توانمندسازی زنان به علت تحصیلات و اشتغال از عوامل مهم تأخیر در ازدواج ده کشور آسیایی و اقیانوسیه بوده است. چهارمین شاخص تأثیرگذار در تأخیر ازدواج تأثیر رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی می‌باشد. نتایج پژوهش‌های مختلف نیز همسو با

نتیجه مقاله حاضر می‌باشد. مقاله‌های مختلف معتبر علمی نشان داده‌اند که افزایش استفاده از رسانه‌های اجتماعی تأثیر منفی بر ازدواج داشته است. امروزه به‌کارگیری رسانه‌های مختلف، بخشی از تجربه روزانه افراد است. کمتر کسی را می‌توان یافت که از هیچگونه ابزار رسانه‌ای استفاده نکند یا دست‌کم در معرض آن قرار نگیرد. با به عرصه آمدن فناوری‌های نوین، ارتباطات افراد و شیوه کسب اطلاعات مورد نیاز دگرگون شده است. در این میان، جوانان بیش از سایر گروه‌ها به استفاده از این رسانه‌های جدید روی آورده و ساعت‌های زیادی از زمان‌های شبانه‌روز، درگیر برخی از این رسانه‌ها بوده و آگهی‌ها و آموزش‌های زیادی را از همین راه دریافت می‌نمایند (موحد و دیگران، ۱۳۸۵، ص. ۸۵). با گسترش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نوین، آشنایی افراد جامعه با فرهنگ و آداب و رسوم سایر ملل امکان‌پذیر شده و در نتیجه این دگرگونی‌ها تغییر نگرش افراد نسبت به موقعیت خود در جامعه و در ارتباط با جامعه جهانی است که از آن به‌عنوان جهانی‌شدن یاد می‌کنند. جامعه‌پذیری و شکل‌گیری تصورات ما در نتیجه رسانه‌ها تا بدان جاست که ما جهان را به‌واسطه آنها درک می‌کنیم و تصور ما از جهان آن‌گونه می‌شود که رسانه‌ها به ما نشان می‌دهند. چنانچه منابع دیگری برای مقایسه پیام‌های رسانه‌ای با حقیقت وجود داشته باشد، شکاف میان حقیقت و واقعیت رسانه‌ای کمتر شده و این فاصله به‌درستی تشخیص داده خواهد شد؛ اما اگر رسانه تنها مرجع برای تجربه و دانش‌اندوزی باشند، تصور شکل گرفته از حقیقت بر مبنای همین درک ناقص خواهد بود. این تجربه‌ها و دانش‌های ناکامل و رسانه‌محور، زمینه را برای شکل‌گیری کلیشه‌های ذهنی و تصورات قالبی فراهم می‌کند. رسانه‌ها به علت خاصیت و توانایی‌هایی که دارند، می‌توانند وقایع را به‌گونه‌ای دیگر به ما نشان دهند و کلیشه‌هایی را در ذهن ما تصویر نمایند که حقیقی نیستند. این کلیشه‌ها می‌تواند قومی، مذهبی یا جنسیتی باشند (بروجردی علوی و شمسی، ۱۳۹۴، صص. ۲۶۴-۲۶۵). امروزه گسترش رسانه‌های اجتماعی نحوه آشنایی و تعامل افراد با یکدیگر را تغییر داده است. رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی فضایی برای افزایش تعاملات و تغییر ارزش‌ها و باورها برای افراد ایجاد نموده‌اند (Faruq, 2017; Abbasi, 2019; Aydın; & Sahin, 2018; Haris Farooq; Chaudhry & Ahmed, 2014). شاخص تأثیرگذار دیگر عمومیت معاشرت با جنس مخالف می‌باشد که زیرشاخص دوستی دختر و پسر قبل از ازدواج رتبه اول را در کل زیرشاخص‌ها به‌خود اختصاص داده است. نتیجه مطالعه حاضر همسو با مطالعات مختلفی می‌باشد؛ برای مثال خلج‌آبادی فراهانی و

همکاران (۱۳۹۲)، دو کارکرد متفاوت برای این نوع معاشرت در جامعه ایرانی بیان نموده‌اند. از دیدگاه آنها این نوع معاشرت برای دختران به قصد ازدواج بوده و کارکرد شریک‌گزینی داشته درحالی‌که در پسران به دلایل فرهنگی، اهمیت عفت و پاکدامنی برای همسر، این نوع معاشرت‌ها کمتر با نیت ازدواج بوده و بیشتر جایگزینی برای ازدواج موقت می‌باشد. از این منظر این روابط قبل از ازدواج برای پسران به دلیل ارضاء نیازهای عاطفی و غریزی از یک‌سو و ازسوی دیگر تنوع و گستردگی روابط با افراد مختلف بدون تعهدهای ازدواج رسمی منجر به گسترش این روابط می‌شود. بر اساس نتایج این مطالعه، هر چقدر رابطه بین دختر و پسر پیشرونده از نظر جنسی باشد منجر به تأخیر در ازدواج و افزایش سن ازدواج برای دختران می‌شود. قاغان (۲۰۰۲)، در نتایج مطالعه خود نشان داد، هر چقدر دختران قبل از ازدواج در رابطه دوستی باشند کمتر تمایل به ازدواج دارند. با توجه به اینکه از دید خبرگان گسترش فیلم‌های شبکه خانگی و سینمایی رتبه دوم را در افزایش سن ازدواج جوانان به خود اختصاص داده است می‌توان بیان نمود در محتوی فیلم‌ها و مجموعه‌های تلویزیونی تولید شده به‌صورت ضمنی و آشکار روابط دختر و پسر قبل از ازدواج به‌صورت یک امر عادی و یک هنجار مقبول نشان داده می‌شود. این موضوع ممکن است در ترویج فرهنگ دوستی قبل از ازدواج و تغییر ارزش‌ها و نگرش‌های مذهبی و عرفی مؤثر باشد؛ لذا به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توصیه می‌شود توجه ویژه به محتوی ساخته شده فیلم‌ها و مجموعه‌های شبکه‌های خانگی و سینمایی داشته باشند که به‌نظر می‌رسد در تغییر نگرش‌ها و هنجارها در جامعه مهم و بااهمیت می‌باشند.

ازسوی دیگر کم‌اهمیت‌ترین شاخص از دید خبرگان، شاخص اقتصادی (۰/۰۳۳) می‌باشد؛ اما نکته قابل تأمل این است که افزایش هزینه‌های ازدواج، مهریه و جهیزیه (۰/۴۹۵) در شاخص اقتصادی مهم و تأثیرگذار بوده است. این زیرشاخص رتبه اول در شاخص اقتصادی و رتبه ششم در کل زیرشاخص‌ها را به‌خود اختصاص داده است. نتیجه مطالعه حاضر همگام با مطالعات تجربی می‌باشد؛ برای مثال ضرابی و مصطفوی (۱۳۹۰)، در مطالعه‌ای تحت عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر سن ازدواج زنان ایران؛ یک رویکرد اقتصادی» بیان کردند، بحث هزینه‌های ازدواج که معمولاً در جهیزیه و تشکیل زندگی خود را نشان می‌دهند در تصمیم به ازدواج و زمان آن تأثیرگذار است. در مطالعه دیگری که توسط منش و همکاران (۲۰۰۵)، صورت پذیرفت، نشان دادند در کشورهای هند و بنگلادش که جهیزیه توسط خانواده دختر باید تأمین شود و هرچه سن دختر بالاتر رود

مقدار و هزینه جهیزیه سنگین‌تر می‌شود. اسکندری و چراتی (۱۳۸۷)، درنتایج پژوهش خود اشاره کردند، مهریه‌های سنگین، مخارج سنگین خرید طلا و جواهر، هدایا و لباس‌های گوناگون، هزینه‌های سنگین و سرسام‌آور جشن‌های عقد و عروسی و میزان اجاره، رهن و یا خرید مسکن، بارداری و تربیت فرزند و دهها مسئله دیگر خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی فراروی جوانان در امر ازدواج می‌باشد؛ بنابراین ملاحظه می‌شود هرچند شاخص‌های نگرشی از شاخص اقتصادی از دید خبرگان در تأخیر سن ازدواج جوانان بااهمیت‌تر بوده است؛ اما بحث هزینه‌های ازدواج هنوز به‌عنوان مانعی مهم در سر راه جوانان در امر ازدواج قرار گرفته است. به‌منظور پاسخگویی به سؤال دوم پژوهش به مهم‌ترین پیشنهادها و اولویت‌بندی سیاستی بر اساس نتایج پژوهش پرداخته می‌شود: نتایج حاصل از مقاله پیش‌رو می‌تواند در حوزه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در راستای کاهش سن ازدواج بسیار مهم و حائز اهمیت باشد. نتایج یافته‌های مقاله بر اساس نظرهای خبرگان نشان داد تغییر نگرش‌ها و ارزش‌ها در سطح خرد و خانواده‌ها صورت گرفته و بر این اساس شاخص کاهش ارزش ازدواج، کم‌رنگ‌شدن اعتقادهای مذهبی، زیرشاخص مجرد بودن بهتر از متأهل بودن و کم‌رنگ‌شدن حجاب در جامعه به‌عنوان مؤلفه‌های مهم نگرشی در تأخیر ازدواج جوانان تأثیرگذار بوده‌اند. در این بین نقش فیلم‌های شبکه خانگی در ترویج فرهنگ و نگرش جوانان بسیار مهم و تأثیرگذار می‌باشد، علی‌الخصوص توجه به این نکته حائز اهمیت است که گسترش روابط دوستی دختر و پسر قبل از ازدواج مهم‌ترین زیرشاخص تأثیرگذار بر تأخیر در ازدواج از دید خبرگان بوده که خود منجر به تعویق انداختن امر ازدواج می‌شود که این مهم در نظر خبرگان و مطالعات تجربی (خلج‌آبادی و دیگران، ۱۳۹۲؛ Ghaghan, 2002) تأیید می‌شود. توجه به مؤلفه‌های نگرشی می‌تواند در محتوی تولید شده رسانه‌ها و فیلم‌های شبکه‌های خانگی و سینمایی موردتوجه قرار بگیرد و از این طریق هنجارهای مورد مقبول عرفی و شرعی در زمینه تغییر نگرشی و فرهنگی به‌وجود بیاید. ازسوی دیگر بر اساس نظر خبرگان هزینه‌های ازدواج همچنان به‌عنوان مانعی مهم در مسیر ازدواج جوانان قرار گرفته است، این موضوع می‌تواند با تغییر نگرش‌ها در سطح خرد و خانواده‌ها انجام و با استفاده از فضای رسانه‌ای به تبلیغ و ترویج نگرش مثبت به امر ازدواج آسان و توجه کمتر به برگزاری جشن‌های پرهزینه، جهیزیه و مهریه‌های سنگین در ساخت مجموعه‌های تلویزیونی و برنامه‌های مختلف چه به‌صورت مستقیم و چه به‌صورت غیرمستقیم پرداخته شود. همچنین لازم است در سطح کلان سیاست‌گذاران به این موضوع توجه خاص داشته باشند و برنامه‌ها و سیاست‌های پایدار در طول زمان اعمال نمایند. با پایداری

اعمال سیاست‌های دوستدار خانواده، اعتماد خانواده‌ها و جوانان به سیاست‌های دولتی جلب می‌شود. از دیگر مسائل مهم که توجه ویژه دولتمردان را در سطح کلان می‌طلبد، فراهم آوردن شرایط و تسهیلاتی برای مسکن مناسب جوانان می‌باشد که این خود نیز به‌عنوان مانعی مهم در مسیر ازدواج جوانان معرفی می‌شود.

- برخی راهکارهای اجرایی جهت رفع موانع ازدواج به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:
- رفع موانع اقتصادی از طریق ارائه فرصت‌های شغلی، تأمین مسکن مناسب از جمله مسکن اجتماعی جوانان، ارائه وام‌های قرض‌الحسنه؛
- ترویج نگرش مثبت نسبت به ازدواج و تشکیل خانواده و فرزندآوری (از طریق نظام آموزش و پرورش، آموزش عالی و رسانه‌های جمعی)؛
- آموزش شیوه‌ها و معیارهای صحیح همسرگزینی و اصلاح روش‌های سنتی ازدواج و انتخاب همسر؛
- تأکید بر لزوم آشنایی و شناخت خصوصیات و ویژگی‌های اخلاقی رفتاری زوجین قبل از ازدواج با توجه به معیارها و ملاک‌های تناسب زوجین؛
- آموزش شیوه‌های صحیح رفتاری از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی قبل از ازدواج تحت عنوان: راهبردهای ارتقای کارکرد خانواده، آشنایی با حقوق و تکالیف زوجین، بهداشت باروری و...؛
- آموزش دانش جنسی به زوجین و دختران و پسران در آستانه ازدواج؛
- آموزش و آشناسازی والدین نسبت به مسائل جوانان؛
- آگاهی بخشی درمورد اهداف ازدواج به جوانان قبل از ازدواج؛
- زمینه‌سازی فرهنگی برای ایجاد زمینه مشارکت در مسئولیت‌های خانوادگی و اقتصادی بین زوجین و برقراری تعادل در وظایف و نقش‌های زوجین درون محیط خانواده؛
- فرهنگ‌سازی در جهت پایبندی همسران به ارزش‌های اخلاقی درون زندگی مشترک؛
- فراگیر شدن آموزش مهارت‌های زندگی اجتماعی در همه مقاطع سنی؛
- در پایان باید اذعان داشت با توجه به اینکه نگرش‌ها و رفتارهای خانوادگی و فرزندآوری از عوامل متعدد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و جمعیت‌شناختی تأثیر می‌پذیرند، لازم است هرگونه قانون‌گذاری و برنامه‌ریزی پس از بررسی‌های علمی جامع جهت شناسایی ابعاد مختلف مسائل حوزه خانواده تدوین شوند و نحوه و میزان اثربخشی آنها نیز با استفاده از مطالعات میدانی و پژوهش‌های مستمر ارزیابی شود.

فهرست منابع

- آذر، عادل (۱۳۹۹). *تصمیم‌گیری کاربردی (رویکرد MADM)*. تهران: انتشارات نگاه دانش.
- آذر، عادل و رجبزاده، علی (۱۳۸۱). *تصمیم‌گیری کاربردی*. تهران: نگاه دانش.
- آزاد ارمکی، تقی؛ شریفی ساعی، محمدحسین؛ ایثاری، مریم و طالبی، سحر (۱۳۹۱). همخانگی؛ پیدایش شکل‌های جدید خانواده در تهران. *جامعه پژوهی فرهنگی*، (۱)، ۴۳-۷۷.
- اسمعیلی، نصیبه (۱۴۰۰). *تجزیه و تحلیل سیستمی عوامل مؤثر بر باروری پایین با رویکرد مدل‌سازی عامل بنیان - مطالعه موردی استان تهران*. (رساله دکتری). دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جمعیت‌شناسی، تهران، ایران.
- اسکندری چراتی، آذر (۱۳۷۸). *بررسی عوامل مؤثر بر تأخیر سن ازدواج در ایران*، نمونه مورد مطالعه استان گلستان. *فصلنامه تخصصی جامعه‌شناسی*، سال چهارم، (۳)، ۱-۲۵.
- انتظاری، اردشیر؛ غیاثوند، احمد و عباسی، فاطمه (۱۳۹۶). *عوامل مؤثر بر افزایش سن ازدواج در شهر تهران. برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، (۳۳)، ۲۰۱-۲۶۹.
- اصغری‌پور، محمدجواد (۱۳۸۱). *تصمیم‌گیری و تحقیق عملیات در مدیریت*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- اصغری‌پور، محمدجواد (۱۳۸۵). *تصمیم‌گیری‌های چندمعیاره*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- براتی، هادی (۱۴۰۱). *واکاوی ادراک دختران از تأخیر سن ازدواج و دلایل آن (مورد مطالعه: استان خراسان جنوبی)*. *مطالعات فرهنگی، اجتماعی خراسان*، سال هفدهم، (۱)، ۷-۳۴.
- بروجردی، علوی و آزاده، شمسی (۱۳۹۴). *نقش ماهواره در تغییر تصور ذهنی جوانان تهرانی از ازدواج*. *فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، سال ششم، (۱۶)، ۲۶۳-۲۸۷.
- بختیاری، علیرضا؛ رازقی نصرآباد، حجیه بی‌بی؛ علی ماندگاری، ملیحه و عسگری ندوشن، عباس (۱۴۰۰). *تعیین‌کننده‌های سن قصد شده ازدواج: پژوهشی در میان جوانان شهر اصفهان*. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، (۲)، ۱۰۴-۱۲۹.
- بنی‌جمالی، سیدمحسن و صادقی فسایی، سهیلا (۱۴۰۰). *جوانان و موانع ازدواج*.

مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، (۵۱)، ۹-۳۴.

تقی‌زاده یزدی، محمدرضا؛ طهماسبی، رضا؛ امامت، میرسید محمدمحسن و دهقان، علیرضا (۱۳۹۷). شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر جذب و نگهداشت استعدادها با استفاده از رویکرد فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (مطالعه موردی دانشگاه تهران). مدیریت فرهنگ سازمانی، ۱۶(۱)، ۸۹-۱۱۵.

ترابی، فاطمه؛ عسگری ندوشن، عباس و علی ماندگاری، ملیحه (۱۳۹۵). تحولات ازدواج و خانواده در ایران: بررسی تحولات وضعیت جمعیت در جمهوری اسلامی ایران، صص ۳۶-۵۰.

جمشیدیها، غلامرضا؛ صادقی فسایی، سهیلا و لولآور، منصوره (۱۳۹۲). نگرش جامعه‌شناختی بر تأثیر فرهنگ مدرن از منظر جنسیتی بر تحولات خانواده در تهران. زن در فرهنگ و هنر (پژوهش زنان)، ۵(۲)، ۱۸۳-۱۹۸.

حسینی، حاتم و گراوند، مریم (۱۳۹۲). سنجش عوامل مؤثر بر شکاف و نگرش زنان به سن مناسب ازدواج در شهر کوهدشت. زن در توسعه سیاست، ۱۱(۲۱)، ۱۰۱-۱۱۸. خلیج‌آبادی فراهانی، فریده و رحیمی، علی (۱۳۹۶). تعیین‌کننده‌های سن اولین ازدواج در ده کشور منتخب آسیا و اقیانوسیه: یک مرور نظاممند. مطالعات جامعه‌شناختی، ۲۵(۲)، ۲۹۹-۳۳۶.

خلیج‌آبادی فراهانی، فریده (۱۴۰۰). اهمیت ازدواج و تعیین‌کننده‌های آن با تأکید بر نقش نگرش و تجربه جنسی قبل از ازدواج در دختران دانشجو در تهران. مطالعات جمعیتی، ۱۳(۱)، ۳-۳۴.

خلیج‌آبادی فراهانی، فریده؛ کاظمی‌پور، شهلا و رحیمی، علی (۱۳۹۲). بررسی تأثیر معاشرت با جنس مخالف قبل از ازدواج بر سن ازدواج و تمایل به ازدواج در بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران. خانواده پژوهی، ۹(۳۳)، ۷-۲۸.

رحیمی، علی و رازقی نصرآباد، حجه بی‌بی (۱۳۹۸). تحولات و چالش‌های ساختاری و کارکردی نهاد خانواده در ایران، یک مرور نظام‌مند. فصلنامه جمعیت، سال بیست و ششم، (۱۰۹-۱۱۰)، ۵۵-۹۰.

رازقی نصرآباد، حجه بی‌بی (۱۴۰۰). بررسی وضعیت ابعاد فرهنگی/اجتماعی خانواده در ایران (۱۴۰۰). پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات. مرکز رصد فرهنگی کشور. رازقی نصرآباد، حجه بی‌بی و فلاح‌نژاد، لیلا (۱۳۹۶). تفاوت‌های نسلی ارزش ازدواج (مورد مطالعه شهر هشتگرد). مطالعات راهبردی زنان، ۱۹(۷۵)، ۶۴-۸۴.

رستگار خالد، امیر؛ مرجانی ریک، سجاد و مشکینی ساطی، قاسم (۱۳۹۳). بررسی

- رابطه دینداری با ازدواج و خانواده. اولین کنفرانس ملی جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی، تهران.
- سرائی، حسن و اجاقلو، سجاد (۱۳۹۲). مطالعه نسلی تغییر ازدواج در ایران، مطالعه موردی شهر زنجان. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال پنجم، (۶)، ۲۰-۴۰.
- شاطریان، محسن و بالاخانه، فرزانه (۱۳۹۴). بررسی و سنجش سطح تحصیلات در *افزایش سن ازدواج دختران*. دومین همایش علمی و پژوهشی علوم تربیتی و روان‌شناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران.
- صادقی فسایی، سهیلا و بنی جمالی، سید محسن (۱۳۹۶). جوانان، مقدمات ازدواج و راهبردهای ایشان در روبه‌رو شدن با ازدواج. *فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، (۳۴)، ۱۹۵-۲۱۹.
- صادقی، رسول و اسمعیلی، نصیبه (۱۳۹۹). تحلیل چندسطحی همبسته‌های فردی و استانی باروری در ایران. *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۳(۹۰)، ۳۷-۶۵.
- عالمی نیسی، مسعود (۱۳۹۵). سن ازدواج و موقعیت حرفه‌ای زنان: بررسی تطبیقی مطالعات تجربی در کشورهای مختلف. *فصلنامه شورای فرهنگی و اجتماعی زنان و خانواده*، سال نوزدهم، (۷۳)، ۶۵-۹۴.
- عباسی شوازی، محمدجلال و رشوند، مرجان (۱۳۹۶). سهم ارزش ازدواج بر وضعیت ازدواج زنان ۲۰-۳۴ ساله شهر تهران. *نامه انجمن جمعیت شناسی ایران*، ۹(۲۴)، ۱۶۴-۱۳۵.
- عباسی شوازی، محمدجلال و اسمعیلی، نصیبه (۱۴۰۰). رسانه، فرهنگ‌سازی و باروری: شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر باروری با استفاده از رویکرد فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی. *مطالعات راهبردی فرهنگ*، (۱۱)، ۷-۴۷.
- عباسی شوازی، محمدجلال و اسمعیلی، نصیبه (۱۴۰۱). شبیه‌سازی رفتار باروری زنان استان تهران با استفاده از رویکرد مدلسازی عامل بنیان. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۷(۳۳)، ۷۷-۱۱۱.
- عسکری ندوشن، عباس؛ عباسی شوازی، محمدجلال و صادقی، رسول (۱۳۸۸). مادران، دختران و ازدواج تفاوت‌های نسلی در ایده‌ها و نگرش‌های ازدواج در شهر یزد. *فصلنامه مطالعات راهبردی زنان*، سال یازدهم، (۴۴)، ۷-۳۳.
- ضرابی، وحید و مصطفوی، سید فرخ (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر سن ازدواج زنان در ایران؛ یک رویکرد اقتصادی. *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، سال یازدهم، (۴)، ۳۳-۶۴.

- قربانی، بدیع؛ تاجیک اسماعیلی، سمیه و تربتی، سروناز (۱۴۰۱). رابطه میان میزان و نوع مصرف رسانه‌های (رادیو و تلویزیون)، با مهارت‌های زندگی شهروندان تهرانی. *فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ و ارتباطات*، ۲۳(۵۸)، ۳۶۴-۳۲۹.
- قدسی پور، سیدحسین (۱۳۸۲). *مباحثی در تصمیم‌گیری چندمعیاره*. تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
- قدسی پور، سیدحسین (۱۳۸۴). *فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی*. تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر.
- کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۳). تحول سن ازدواج زنان در ایران و عوامل جمعیتی مؤثر بر آن. *پژوهش زنان*، ۱۰(۱)، ۱۰۳-۱۲۴.
- کاظمی پور، شهلا (۱۴۰۰). تغییرات فرهنگی و تحول خانواده معاصر با تأکید بر ازدواج و فرزندآوری. *فصلنامه رهپویه ارتباطات و فرهنگ*، ۱(۱)، ۷-۲۱.
- ملتفت، حسین؛ نواح، عبدالرضا و ترکی هرچگانی، زهرا (۱۴۰۱). رابطه الگوی مصرف رسانه‌ای با تغییر رفتار باروری در میان زنان همسر دار شهر اهواز. *تداوم و تغییر اجتماعی*، ۱(۲)، ۳۳۱-۳۴۵.
- مرادی، سجاد (۱۴۰۱). *نگاهی به تغییرات میانگین سن ازدواج در ایران*. سایت خبری آتی آن لاین، قابل دسترس در: <https://www.atiyeonline.ir/news>
- میرزایی، محمد و قربانی، فرزاد (۱۳۹۴). جهت‌گیری ارزشی مادری گرایانه — فرامادی گرایانه و زمانبندی ازدواج مطالعه موردی: مردان و زنان در شرف ازدواج استان کهگیلویه و بویراحمد. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، سال دهم، (۲۰)، ۴۹-۷۰.
- محمودیان، حسین (۱۳۸۳). سن ازدواج در حال افزایش، بررسی عوامل پشتیبان. *مطالعات جامعه‌شناختی*، ۲۴(۲)، ۲۷-۵۴.
- محمودیان، حسین و دوراهکی، احمد (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر وضعیت ازدواج دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران. *تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی*، ۶۲(۱)، ۱۰۳-۱۳۳.
- محمدپور، علی و تقوی، نعمت‌الله (۱۳۹۲). عوامل اجتماعی بالا رفتن سن ازدواج جوانان. *مطالعات جامعه‌شناسی*، ۵(۲۰)، ۳۹-۵۳.
- موحد، مجید؛ عنایت، لیلا و عباسی شوازی، محمدتقی (۱۳۸۵). بررسی رابطه عوامل اجتماعی و فرهنگی با نگرش دانشجویان نسبت به معاشرت و دوستی دختر و پسر قبل از ازدواج. *نشریه علوم اجتماعی و علوم انسانی دانشگاه شیراز*، ۲۴(۲)،

۱۴۷-۱۶۵.

مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵. قابل دسترس در:

<https://www.amar.org.ir>

نیازی، محسن؛ شاطریان، محسن و شفائی مقدم، الهام (۱۳۹۴). بررسی نقش عوامل

اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مؤثر در نگرش منفی به ازدواج (مطالعه موردی

شهروندان شهرستان کاشان). *جامعه پژوهی فرهنگی*، ۲(۶)، ۲۷-۵۸.

هزار جریبی، جعفر و آستین فشان، پروانه (۱۳۸۵). بررسی عوامل اجتماعی،

اقتصادی مؤثر بر میانگین سن ازدواج زنان در سه دهه گذشته (۸۵-۵۵).

برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱(۱۱)، ۱۳-۳۲.

Abbasi, I. S. (2019). Social media addiction in romantic relationships:

Does user's age influence vulnerability to social media infidelity?.

Personality and Individual Differences, (139), 277-280.

Abbasi-Shavazi, M. J.; A. Askari-Nodoushan & A. Thornton (2012).

Family life and developmental idealism in Yazd, Iran. *Demographic*

Research, (26), 207-238.

Abbasi-Shavazi, M. McDonald, J., P. & Hosseini Chavoshi, M. (2009).

Family Change and Continuity in Iran: Birth Control Use before First

Pregnancy. *Journal of Marriage Family*, 71(5), 1309-1324.

Adcox, S. (2021). *What Research Says about the Generation Gap: Generational Differences and Their Causes*.

Akhter, R. & Bhat, M. R. (2018). Late Marriage Consequences and

Concerns among Women of Kashmir Valley, *International Journal on*

Arts, Management and Humanities, (7), 1-9.

Aydın, B.; Sarı, S. V. & Sahin, M. (2018). The effect of social networking

on the divorce process. *Universal Journal of Psychology*, 6(1), 1-8.

Baby, S. (2013). AHP Modeling for Multicriteria Decision-Making and to

Optimise S strategies for Protecting Coastal Landscape Resources

International Journal of Innovation. Management and Technology, 4(2),

218-227.

Becker, G. S. (1981). *A Treatise on the Family*. Harvard University Press,

Cambridge, MA.

Becker, Gary S. (1974). A Theory of Marriage, Part II; *The Journal of*

Political Economy, 82(2), S11-S26.

Bernardi, L.; Klarner, A. & H. Von der Lippe (2008). Job Insecurity and

the Timing of Parenthood: A Comparison between Eastern and

Western Germany. *European Journal of Population*, (24), 287-313.

Burgess, Ernest W. & Paul Wallin (1943). Homogamy in social

characteristics. *American Journal of Sociology*, 49(2), 109-124.

Dixon, R. (1971). Explaining cross-cultural variations in age at marriage

and proportions never marrying. *Population Studies*, (25), 215-233.

- Eralp, A. & Gokmen, S. (2020). The Factors Affecting the Late Marriage and Gender Difference. *Optimum Journal of Economics and Management Sciences*, 7(2), 395-492.
- Fahlén, S. & Oláh, L. S. (2018). Economic uncertainty and first-birth intentions in Europe. *Demographic Research*, (39), 795-834.
- Faruq, M. O.; Rahman, M. M. & Alam, M. R. (2017). Impact of social networking sites in Bangladesh: Few Possible Solutions. *International Journal of Intelligent Systems and Applications*, 9(4).
- Fiori, F.; Rinesi, F.; Pinnelli, A. & S. Prati (2013). Economic Insecurity and the Fertility Intentions of Italian Women with One Child. *Population Research and Policy Review*, 32(3), 373-413.
- Ghaghan, M. (2002). The substitution hypothesis: The impact of premarital liaisons and human capital on marital timing. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 407-419.
- Goldstein, J. R. (2006). How Late Can First Births Be Postponed? Some Illustrative Population-level Calculations. *Vienna Yearbook of Population Research*, 153-165.
- Good, W. (1963). *World Revolution and Family Patterns*. London: Free Press of Glencoe.
- Grant, M. J. & Soler-Hampejsek, E. (2014). HIV Risk Perceptions, the Transition to Marriage, and Divorce in Southern Malawi. *Studies in Family Planning*, (45), 315-337.
- Haotanto, A. V. (2016). *Marrying Late: Pros & Cons-Why It Is No One Else's Business*.
- Haris Farooq, D.; Chaudhry, A. G. & Ahmed, A. (2014). *Impact of information and communication technologies on traditional wedding and funeral ceremonies in punjab*. Pakistan.
- Holbrook, K. (2022). *Are religion and marriage connected?* The Daily Universe Site, <https://universe.byu.edu/>
- Jones, G. W. (2010). *Changing Marriage Patterns in Asia*. Working Paper Series No.131, Asian Research Institute and Department of Sociology, National University of Singapore.
- Kabir, Ahmad; Gulshana Jahan and Rukhshana Jahan (2001). Female Age at Marriage as a Determinant of Fertility. *Journal of Medical Sciences*, 1(6), 372-376.
- Karamat, K. (2016). Perceptions on Implications of Delayed Marriage: A Case Study of Married Adults in Kuala Lumpur. *International Journal of Social Science and Humanity*, (6), 572-578.
- Knodel, J. & Van de Walle, E. (1979). Lessons from the past: Policy implications of historical fertility studies'. *Population and Development Review*, 5(2), 217-45.
- Lesthaeghe, R. (2010) The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review*, 36(2), 211-251.
- Nagaraj, V. (2019). *6 Tips to Fill the Generation Gap between Parent and Child*. <https://parenting.firstcry.com/articles/6-tips-to-fill-the-generation-gap-between-parent-and-child/>

- Oppenheimer, V. K. (1988). A Theory of Marriage Timing. *American Journal of Sociology*, 94(3), 563-591.
- Peng, T. N. (2006). *Trends and correlates of delayed marriage in Malaysia, and implications for development*. Paper presented at the International Conference on Population and Development in Asia: Critical Issues for a Sustainable Future, 20-22 & March, Phuket, Thailand.
- Raymo, J.M.; Park, H.; Xie, Y. & Yeung, W.J.J. (2015). Marriage and family in East Asia: Continuity and change. In: Cook, K.S. and Massey, D.S. (eds.). *Annual Review of Sociology*, (41), 471-492.
- Sagita, R (2020). *The Effect of Peer Group and Religiosity on Early Marriage Motivation*. 5th ASEAN Conference on Psychology, Counselling, and Humanities.
- Sobotka, T.; Skirbekk, V. & D. Philipov (2010). *Economic Recession and Fertility in the Developed World: A Literature Review*. European Commission, Directorate-General "Employment, Social Affairs and Equal Opportunities", Unit E1-Social and Demographic Analysis, Vienna Institute Demography
- Torabi, F. & Esmaeili, N (2021). Application of neural-wavelet network in predicting the incidence of marriage and divorce in Iran. *China Population and Development Studies*. 4(4), 439-457.
- Uecker, J.E. (2014). Religion and Early Marriage in the United States: Evidence from the Add Health Study. *Scientific Study of religion*, 1(53), 392-415.
- Van de kaa, D. J. (1987). Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42(1), Washington, PRB.
- Van de Kaa, D.J. (2001). Postmodern Fertility Preferences: From Changing Value Orientation to New Behavior. *Population and Development Review*, 27(Supp.), 290-331.
- Van de Kaa, D.J. (2003). Second demographic transition. In Encyclopedia of Population, Demeny, P and McNicoll, G. (eds.). New York: Macmillan Reference. pp. 872-875. Wad worth publishing Company.

References

- Abbasi, I. S. (2019). Social media addiction in romantic relationships: Does user's age influence vulnerability to social media infidelity?. *Personality and Individual Differences*, (139), 277-280.
- Abbasi-Shavazi, M. J., A. Askari-Nodoushan, & A. Thornton (2012). Family life and developmental idealism in Yazd, Iran. *Demographic Research*, (26), 207-238.
- Abbasi-Shavazi, M. J., & Rashvand, M. (2018). The Proportion of Marriage Value on the Marriage Status Women 20-34 Years Old in the City of Tehran. *Journal of Population Association of Iran*, 12(24), 135-169. (In Persian)

- Abbasi-Shavazi, M. J., & Esmaeili, N. (2021). Media, Culturalization and Fertility: Identifying and Ranking Factors Affecting Fertility Using Analytical Hierarchy Process Approach. *Strategic Studies of Culture*, 1(1), 7-46. (In Persian)
- Abbasi-Shavazi, M. J., & Esmaeili, N. (2022). Simulation of Women's Fertility Behavior in Tehran Province Using Agent-Based Modeling Approach. *Journal of Population Association of Iran*, 17(33), 77-111. (In Persian)
- Abbasi-Shavazi, M. McDonald, J. P. and Hosseini Chavoshi, M (2009). Family Change and Continuity in Iran: Birth Control Use before First Pregnancy, *Journal of Marriage Family*, 71(5): 1309-1324.
- Adcox, S. (2021). What Research Says about the Generation Gap: Generational Differences and Their Causes.
- Akhter, R., & Bhat, M. R. (2018). Late Marriage Consequences and Concerns among Women of Kashmir Valley, *International Journal on Arts, Management and Humanities*, (7), 1-9.
- Aydın, B., Sarı, S. V., & Sahin, M. (2018). The effect of social networking on the divorce process. *Universal Journal of Psychology*, 6(1), 1-8.
- Azar, A. & Rajab-Zadeh, A. (2002), *Practical Decision Making*, Negahdanesh Publications, first edition. (In Persian)
- Azar, A. (2019), *Applicable decision making (MADM approach)*, Negahdanesh Publications, first edition. (In Persian)
- Azad -Armaki, T., Sharifi -Saeae, M. H., Isari, M., & Talebi, S. (2012). Cohabitation; the New Family Pattern in Tehran. *Sociological Cultural Studies*, 3(1), 43-77. (In Persian)
- Asgharpour, M. J. (2002), *Decision making and operations research in management*, University of Tehran Press. (In Persian)
- Asgharpour, M. J. (2006), *Multi-Criteria Decision Making*, University of Tehran Press. (In Persian)
- Alami -Neisi, M. (2016). Women age at marriage and professional achievement; comparative study of empirical researches in different countries. *Women's Strategic Studies*, 19(73), 65-94. (In Persian)
- Askari -Nodoushan, A., Abbasi- Shavazi, M. J., & Sadeghi, R. (2009). Mothers, Daughters, and Marriage (Intergenerational Differences in Marriage Attitudes in the City of Yazd, Iran). *Women's Strategic Studies*, 11(44), 7-36. (In Persian)
- Baby, S. (2013). AHP Modeling for Multicriteria Decision-Making and to Optimise Strategies for Protecting Coastal Landscape Resources, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 4(2): 218-227.
- Barati, H. (2022). Exploring girls' perceptions of and reasons for delaying marriage (case study: South Khorasan province). *Scientific Quarterly of Social-Cultural Studies of Khorasan*, 17(1), 7-34
- Borojerdi- Alavi & Shamsi, A. (2015). The role of satellite TV channels in changing the image of marriage in the youth of Tehran. *Strategic*

- Studies of public policy, 6(19), 263-287. (In Persian)
- Bakhtiari, A., Razeghi- Nasrabad, H. B., Alimondegari, M., & Askari-Nadoshan, A. (2021). The Determinants of the intended age of marriage Amongst Isfahani Youths. Iranian Journal of Sociology, 22(2), 104-129. (In Persian)
- Banijamali, M., & Sadeghi - Fasaee, S. (2023). Youth and class; In the matter of defining and attribution. Strategic Studies on Youth and Sports, 21(58), 407-424.
- Becker, G. S., (1981). A Treatise on the Family. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Becker, Gary S. (1974). A Theory of Marriage, Part II; The Journal of Political Economy, 82(2): S11-S26
- Bernardi, L., Klarner, A. & H. Lippe, V. D . (2008). Job Insecurity and the Timing of Parenthood: A Comparison between Eastern and Western Germany, European Journal of Population, (24), 287-313.
- Burgess- Ernest, W., & Wallin, P. (1943). Homogamy in social characteristics, American Journal of Sociology. 49 (2): 109-124.
- Dixon, R. (1971). Explaining cross-cultural variations in age at marriage and proportions never marrying, Population Studies, 25: 215-233.
- Eralp, A., & Gokmen, S., (2020), The Factors Affecting the Late Marriage and Gender Difference, Optimum Journal of Economics and Management Sciences, 7(2), 395-492.
- Esmaili, N. (2021), Systematic analysis of factors affecting low fertility. Using agent based modeling approach. A case study of Tehran province. Ph.D thesis. University of Tehran. Faculty of Social Sciences. Department of Demography. (In Persian)
- Fahlén, S., and Oláh, L. S. (2018). Economic uncertainty and first-birth intentions in Europe, Demographic Research, (39), 795-834.
- Faruq, M. O., Rahman, M. M., & Alam, M. R. (2017). Impact of social networking sites in Bangladesh: Few Possible Solutions. International Journal of Intelligent Systems and Applications, 9(4), 53,
- Fiori, F., Rinesi, F., Pinnelli, A. and S. Prati (2013). Economic Insecurity and the Fertility Intentions of Italian Women with One Child, Population Research and Policy Review, 32(3), 373-413.
- Ghaghan M. (2002). The substitution hypothesis: The impact of premarital liaisons and human capital on marital timing, Journal of Marriage and Family, 64(2), 407-419.
- Ghorbani, B., Tajik -Esmaili, S., & torbati, S. (2022). Relationship between the Amount and Type of Media Consumption (Radio and Television) with the Life Skills of Tehran Citizens. Journal of Culture-Communication Studies, 23(58), 329-364. (In Persian)
- Goldin, C. (2006). The Quiet Revolution That Transformed Women's Employment, Education, and Family, American Economic Review , 96 (2) (May), 1-21.
- Goldstein, J. R. (2006). How Late Can First Births Be Postponed? Some Illustrative Population-level Calculations, Vienna Yearbook of

- Population Research: 153-165.
- Good, W. (1963), *World Revolution and Family Patterns*, London: Free Press of Glencoe.
- Grant, M. J., & Soler- Hampejsek, E. (2014). HIV Risk Perceptions, the Transition to Marriage, and Divorce in Southern Malawi, *Studies in Family Planning*, (45), 315-337.
- Gundogdu, A.H., & Bult, S, (2022), The Positive and Negative Effects of Late Marriage, *Scientific Research Publishing*, (11), 63-71.
- Haotanto, A. V. (2016). *Marrying Late: Pros & Cons—Why It Is No One Else’s Business*.
- Haris Farooq, D., Chaudhry, A. G., & Ahmed, A. (2014). Impact of information and communication technologies on traditional wedding and funeral ceremonies in punjab, Pakistan.
- Holbrook, K (2022), Are religion and marriage connected? The Daily Universe Site, <https://universe.byu.edu/>.
- Hezar -Jaribi, J., & Astin- Feshan, A. (2009). Investigating the Socio-Economic Factors Influencing Women’s Age at Marriage during the Last Three Decades. *Social Development & Welfare Planning*, 1(1), 1-32. (In Persian)
- Jafari, M., & Chouberi, Y. (2016), Investigation of social factors affecting the increase in the marriage age of young people in Rasht, Shushtar Department of Social Sciences Research Quarterly, 4(5), 177-201.
- Jones, G. W. (2010), *Changing Marriage Patterns in Asia*, Working Paper Series No.131, Asian Research Institute and Department of Sociology, National University of Singapore.
- Jamshidiha, G. R., Sadeghi -Fasaei, S., & Lolaavar, M. (2013). A Sociological Study on the Impact of Modern Culture on the Development of the Family from a Gender Perspective in Tehran, *Journal of Woman in Culture and Arts*, 5(2), 183-198. (In Persian)
- Kabir, A; Gulshana, J., & Jahan, R. (2001). Female Age at Marriage as a Determinant of Fertility; *Journal of Medical Sciences*, 1(6): 372-376.
- Karamat, K. (2016). Perceptions on Implications of Delayed Marriage: A Case Study of Married Adults in Kuala Lumpur. *International Journal of Social Science and Humanity*, (6), 572-578.
- Knodel, J., & Van de Walle, E. (1979). Lessons from the past: Policy implications of historical fertility studies, *Population and Development Review*, 5(2), 217-45.
- Khalajabadi - farahani, F., & Rahimi, A. (2019). Determinants of Age at First Marriage in Selected Countries of Asia & the Pacific Region; A Systematic Review. *Sociological Review*, 25(2), 299-336. (In Persian)
- Khalajabadi -Farahani, F. (2022). The Importance of Marriage and its Determinants; Emphasizing the Role of Sexual Attitude and Experience Before Marriage among Female College Students in Tehran. *Iranian Population Studies*, 7(1), 3-34. (In Persian)
- Khalajabadi -Farahani, F., Kazemipour, S., & Rahimi, A. (2013). The

- Influence on Premarital Heterosexual Relationships on Marital Timing and Marital Desire among College Students in Tehran. *Journal of Family Research*, 9(1), 7-28. (In Persian)
- Kazempour, S.h, (2005), Change in the age of marriage of women in Iran and demographic factors affecting it, *Women's Research*, (10), 103-124. (In Persian)
- Kazempour, S.h. (2021), Cultural changes and evolution of the contemporary family with an emphasis on marriage and childbearing, *The Quarterly Journal of Communication and Culture*, 1(1). 21-7. (In Persian)
- Lesthaeghe, R. (2010) The Unfolding Story of the Second Demographic Transition, *Population and Development Review*, 36(2): 211-251.
- Mensch, B. S.; Singh, S ., & Casterline, J.B. (2005), Trends in the Timing of First marriage among Men and Women in the Developing , World; Population Council, Working Paper, No. 202.
- Moltaft, H., Navah, A. R ., & Turki- Harchgani, Z. (2022), The relationship between media consumption patterns and changes in fertility behavior among married women in Ahvaz, *Continuity and Social Change*, 1(2): 331-345. (In Persian)
- Moradi, S. (2023), Looking at changes in the average age of marriage in Iran, *Ati online news site*. (In Persian)
- Mirzaei, M., & Ghorbani, F. (2014). Materialist-transmaterialist value orientation and timing of marriage case study: men and women about to get married in Kohgiluyeh and Boyer Ahmad province, *Journal of Iran Demographic Association*, 10 (20), 49-70. (In Persian)
- Mahmoudian, H. (2005), Marriage age is increasing, investigation of supporting factors; *Sociological Studies*, (24), 27-54. (In Persian)
- Mahmoudian, H., & Dorahaki, A. (2012), Effective factors on the marital status of postgraduate students of Tehran University, *Social Analysis of Social Order and Inequality*, (62), 103-133. (In Persian)
- Mohammadpour, A., & Taqvi, N. (2012), Social factors of raising the marriage age of young people, *Sociological Studies*, 5(20), 39-53. (In Persian)
- Mohed, M., Inayat, L., & Abbasi –Shavazi, M.T. (2015), Investigating the relationship between social and cultural factors and students' attitudes towards socializing and friendship between girls and boys before marriage, *Journal of Social Sciences and Humanities of Shiraz University*, 24(2), 147-165. (In Persian)
- Nagaraj, V. (2019). 6 Tips to Fill the Generation Gap between Parent and Child, <https://parenting.firstcry.com/articles/6-tips-to-fill-the-generation-gap-between-parent-and-child>.
- Oppenheimer, V. K. (1988). A Theory of Marriage Timing, *American Journal of Sociology*, 94(3): 563-591.
- Hosseini, H., & Geravand, M. (2013). Measurement of Factors Affecting the Gap of Women's Behavior and Attitude on Appropriate Age of Marriage in the City of Koohdasht. *Woman in Development &*

- Politics, 11(1), 101-118. (In Persian)
- Peng, T. N. (2006). Trends and correlates of delayed marriage in Malaysia, and implications for development, Paper presented at the International Conference on Population and Development in Asia: Critical Issues for a Sustainable Future, 20-22, March, Phuket, Thailand.
- Qudsi-pour, S. H. (2012), Debates in multi-criteria decision making, Amirkabir University of Technology Publications, first edition. (In Persian)
- Qudsi-pour, S. H. (2004), Hierarchical Analysis Process, Amirkabir University of Technology Publications, 4th edition. (In Persian)
- Raymo, J.M., Park, H., Xie, Y., &, Yeung, W.J.J. (2015). Marriage and family in East Asia: Continuity and change. In: Cook, K.S. and Massey, D.S. (eds.). Annual Review of Sociology, (41), 471-492.
- Rahimi, A., & Razghi -Nasrabad, H.B. (2018), Structural and functional developments and challenges of the family institution in Iran, a systematic review, Population Quarterly, (26), 55-90. (In Persian)
- Razghi-Nasrabad, H.B. (2021), Investigating the status of cultural and social aspects of the family in Iran, Research Center for Culture, Art and Communication. (In Persian)
- Razeghi -Nasrabad, H. B., & Fallahnezhad, L. (2017). Generational Differences in Marriage Value (Case Study in Hashtgerd city). Women's Strategic Studies, 19(75), 63-84. (In Persian)
- Rostgar - Khaled, A; Marjani Rik, S., & Meshkini -Sati, Q. (2013), Examining the relationship between religiosity and marriage and family, the first national conference of sociology and social sciences, Tehran. (In Persian)
- Sagita, R (2020), The Effect of Peer Group and Religiosity on Early Marriage Motivation, 5th ASEAN Conference on Psychology, Counselling, and Humanities.
- Sobotka, T., Skirbekk, V. & Philipov, D. (2010), Economic Recession and Fertility in the Developed World: A Literature Review”, European Commission, Directorate-General ,Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit E1-Social and Demographic Analysis, Vienna Institute Demography.
- Sarai, H., & Ajaklou, S. (2012), Generational study of marriage change in Iran, a case study of Zanjan city, Iran Social Development Studies, 5(6), 20-40. (In Persian)
- Shatrian, M., & Balakhane, F. (2014), Evaluation and assessment of the level of education in increasing the marriage age of girls, the second scientific and research conference of educational sciences and psychology, social and cultural harms of Iran. (In Persian)
- Statistical Centre of Iran. (2015). The results of the population and housing census 2015. Available at <https://www.amar.org.ir>. (In Persian)
- Shafaii-moghaddam, E., niazi, M., & Shaterian, M. (2015). The effects of socio-cultural and economic factors on negative attitudes towards marriage; a case study of Kashan citizens. Sociological Cultural

- Studies, 6(2), 67-91. (In Persian)
- Sadeghi -Fasaii, S., & Banijamali, M. (2016). Marriage Requirements and Young People's Strategies for Encountering Marriage. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 15(34), 195-219. (In Persian)
- Sadeghi, R., & Esmaeili, N. (2021). Multilevel Analysis of Individual and Provincial-level Correlates of Fertility in Iran. *Women's Strategic Studies*, 23(90), 37-65. (In Persian)
- Taghizadeh Yazdi, M. R., Tahmasebi, R., Emamat, M. S. M. M., & Dehghan, A. (2018). Identification and Ranking of Effective Factors on Talent Attraction and Maintain Using Analytic Hierarchy Process Approach (Case study: University of Tehran). *Organizational Culture Management*, 16(1), 89-115. (In Persian)
- Tarabi, F., Asgari Nadoshan, A., & Ali Mandaghadi, M. (2015), Marriage and Family Developments in Iran, Report on changes in the population situation in the Islamic Republic of Iran, 36-50. (In Persian)
- Torabi, F., & Esmaeili, N. (2021), Application of neural-wavelet network in predicting the incidence of marriage and divorce in Iran", *China Population and Development Studies*, 4(4), 439-457.
- Uecker, J.E (2014), Religion and Early Marriage in the United States: Evidence from the Add Health Study, *Scientific Study of religion*, 1(53), 392-415.
- Van de kaa, D. J. (1987). Europe's Second Demographic Transition, *Population Bulletin*, 42(1), Washington, PRB
- Van de Kaa, D.J. (2001). Postmodern Fertility Preferences: From Changing Value Orientation to New Behavior, *Population and Development Review*, 27(Supp.): 290-331.
- Van de Kaa, D.J. (2003). Second demographic transition. In *Encyclopedia of Population*, Demeny, P & McNicoll, G. (eds.). New York: Macmillan Reference. pp. 872-875. Wad worth publishing Company.
- Zarrabi, V., & Mostafavi, S.F. (2013). Investigation of factors affecting the age of marriage of women in Iran; an economic approach, *Economic Research Quarterly*, 11(4), 33-64. (In Persian)

